

ความอายกับวิญญูชน :
มนัทัศน์เรื่องความอายในปรัชญาของขงจื๊อ*
Shame and Junzi :
The Concept of Shame in Confucius's Philosophy

สาฎน ภัคดีคำ**

บทคัดย่อ

บทความชิ้นนี้มุ่งพิจารณาในทัศนะเรื่องความอาย หรือ “ฉื่อ” ในปรัชญาขงจื๊อ ขงจื๊อใช้คำนี้ในความหมายที่กว้างครอบคลุมทั้งความอายเชิงสังคมไปสู่ความอายทางศีลธรรมหรือความละอาย ความอายในทัศนะของขงจื๊อเป็นอารมณ์ที่เกิดขึ้นได้ทั้งจากการถูกจ้องมองจากภายนอก และจากภายในตัวบุคคลอันมีมิติทางศีลธรรม ทั้งนี้ความอายที่แตกต่างกันเป็นผลมาจากการขัดเกลาทางศีลธรรม วิญญูชนผู้เป็นบุคคลคุณธรรมและผ่านการขัดเกลามีความอายในสถานการณ์ต่างๆ นอกจากนี้ความอายยังเป็นอารมณ์ทางศีลธรรมที่มีบทบาทสำคัญในทางจริยศาสตร์ทั้งต่อระดับของบุคคล ระดับชุมชน รวมไปถึงการปกครอง

คำสำคัญ ขงจื๊อ ความอาย วิญญูชน จริยศาสตร์ อารมณ์ทางศีลธรรม

* ปรับปรุงจากบทความเรื่อง “ทัศนะเรื่องความอายและความละอายในปรัชญาขงจื๊อ” นำเสนอในงานเวทีวิจัยมนุษยศาสตร์ไทยครั้งที่ ๔ หัวข้อ “อารมณ์ อำนาจ ความรู้ ความรู้สึก” คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี วันที่ ๓๑ มกราคม - ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑ ผู้เขียนขอขอบพระคุณ รศ.ดร.สุวรรณา สถาอานันท์ แห่งภาควิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่ได้กรุณาวิจารณ์บทความชิ้นนี้ตั้งแต่ต้นฉบับร่างแรกจนถึงฉบับนำเสนอในงานเวทีวิจัยมนุษยศาสตร์ไทย และขอขอบพระคุณอาจารย์ชนินฐา ศรีไพบุลย์ แห่งภาควิชาปรัชญา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สำหรับคำวิจารณ์และข้อเสนอแนะอันเป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงบทความ

** อาจารย์ภาควิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Abstract

This paper examines the concept of shame or “*chi*” in Confucius’s philosophy. Confucius uses this term in a broad sense, covering a wide range of meaning from social shame to moral shame. These different senses of shame can be stimulated by both external observation and internal moral condition, and their dissimilarities hinge on the moral cultivation. *Junzi*, a moral and cultivated person, feels shame and expresses it in various contexts. Moreover, shame is a moral emotion that plays a significant role in ethics at many levels, namely at personal, communal and political.

Key Words : Confucius, shame, *junzi*, ethics, moral emotion

ความอายเป็นอารมณ์อย่างหนึ่งของมนุษย์ซึ่งเรามีประสบการณ์และพบเห็นได้โดยทั่วไปในชีวิตประจำวัน เราอาจรู้สึกอายเมื่อกระโปรงเปิด อายเมื่อเสื้อถูกเกี่ยวขาด อายเมื่อมีการเปิดเผยร่างกายเช่นต้องใส่ชุดว่ายน้ำ อายเมื่อถูกจ้องมองว่าร่างกายพิการหรือผิดปกติ อายเมื่อพูดผิดในที่ชุมชน อายเมื่อรู้สึกตัวเองต่ำต้อยด้อยค่าทางสังคมหรือแม้แต่อายเมื่อกระทำการสิ่งที่ไม่ดีกับจารีตประเพณีเช่น อายเมื่อสวมเสื้อสีฉูดฉาดเดินเข้าไปในงานไวท์ซุช เป็นต้น จากตัวอย่างเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าความอายเป็นอารมณ์ที่เกิดขึ้นได้ในบริบทหลากหลาย ความอายที่เกิดขึ้นนั้นนอกจากจะเป็นอารมณ์ที่เกิดภายในตัวบุคคลแล้วยังสัมพันธ์กับปฏิกิริยาทางร่างกายอื่นๆ เช่น มีอาการหน้าแดง รวมถึงความพยายามหลบสายตาเพื่อเป็นการกลบเกลื่อนความอาย

ในทางปรัชญามีข้อถกเถียงเกี่ยวกับความอายอย่างกว้างขวาง ทั้งในแง่ที่ว่าธรรมชาติของความอายในฐานะอารมณ์อย่างหนึ่งของมนุษย์คืออะไร มีลักษณะอย่างไร รวมทั้งในแง่ที่ว่าสาเหตุเกิดจากอะไร และในแง่ทางจริยศาสตร์ว่าความอายเป็นอารมณ์

ที่มีความสัมพันธ์และมีบทบาททางศีลธรรมหรือไม่ อย่างไร ซึ่งในปรัชญาตะวันตกมักนิยามว่าความอายเป็นอารมณ์ที่เกิดจากการถูกมองจากภายนอกและสัมพันธ์กับความบกพร่องของตัวบุคคลและเป็นอารมณ์ที่ไม่เกี่ยวข้องกับประเด็นทางศีลธรรมเท่าใดนัก (Deigh 1983 : 225-245; Calhoun 2006 : 127; Rawls 2003)

ในปรัชญาขงจื๊อ ความอายเป็นอารมณ์ที่ขงจื๊อลำดับถึงบ่ออย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะนัยทางจริยศาสตร์ บทความนี้มุ่งศึกษาในทัศนะเรื่องความอายในปรัชญาของขงจื๊อว่ามีลักษณะอย่างไร รวมทั้งมีบทบาทสำคัญในจริยศาสตร์ขงจื๊ออย่างไร โดยศึกษาผ่านแง่มุมของความอายในฐานะอารมณ์อย่างหนึ่งที่สัมพันธ์กับวิญญาณผู้เป็นบุคคลทางคุณธรรม ผู้เขียนเห็นว่าการทำความเข้าใจในทัศนะเรื่องความอายในปรัชญาขงจื๊อจะช่วยเพิ่มมุมมองต่อการเข้าใจข้อถกเถียงเรื่องความอาย รวมทั้งบทบาทและความสำคัญของความอายในแง่มุมที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น

ข้อถกเถียงเรื่องความอายในจริยศาสตร์ตะวันตก

ในปรัชญาและจริยศาสตร์ตะวันตกมีข้อถกเถียงต่อมโนทัศน์เรื่องความอาย (shame) ที่หลากหลาย บทความชิ้นนี้ผู้เขียนขอสรุปข้อถกเถียงดังกล่าวเป็นสองประเด็นสำคัญดังนี้

ประการแรก โดยทั่วไปปรัชญาตะวันตกมักพิจารณาความอาย ควบคู่ไปกับความรู้สึกผิด (guilt) ในลักษณะอารมณ์ตรงข้าม เช่น จากข้อเสนอของนักจิตวิเคราะห์อย่าง Piers (1953 : 11-12 cited in Deigh 1983 : 225) เสนอว่าความอายเกิดขึ้นเมื่อบุคคลผู้หนึ่งล้มเหลวในการบรรลุถึงเป้าหมายหรืออุดมคติที่สมบูรณ์เกี่ยวกับความคิดเรื่องตัวตนของบุคคลนั้นๆ ในขณะที่ความรู้สึกผิดเกิดขึ้นเมื่อบุคคลผู้หนึ่งกระทำความผิดหรือละเมิดขอบเขตเรื่องความประพฤติซึ่งได้ถูกกำหนดโดยหลักการบางอย่าง ความอายจึงสัมพันธ์กับประเด็นของความบกพร่องและความรู้สึกล้มเหลวของตัวบุคคล ส่วนความรู้สึกผิดเป็นเรื่องของการละเมิดและการทำผิดหลักการ

ความอายและความรู้สึกผิดยังมีความแตกต่างกันในแง่ของที่มาคือ ความอายเป็นเรื่องของการมองและการถูกมองจากผู้อื่น เป็นอารมณ์ของการประเมินตนเองที่สะท้อนออกมา อันเนื่องมาจากตัวบุคคลผู้รู้สึกอายนั้นคิดว่าตนต่ำต้อยเมื่อถูกมองจากผู้อื่น ในขณะที่ความรู้สึกผิดเกิดจากการได้ยินเสียงของการตัดสินอันเป็นความรู้สึกทาง

ศีลธรรมภายในตัวบุคคล ซึ่งสัมพันธ์กับการมีเสรีภาพในการเลือกกระทำรวมถึงเรื่องหน้าที่ หากเราล้มเหลวที่จะใช้เจตนาและไม่ทำตามหน้าที่ เราจะเกิดความรู้สึกผิดขึ้น (Lewis 1967 : 396; Velleman 2001 : 27; Williams 1994 : 89) การเข้าใจความอายและความรู้สึกผิดในลักษณะดังกล่าวนี้สัมพันธ์กับความเข้าใจบทบาททางศีลธรรมของความอายและความรู้สึกผิดที่แตกต่างกันต่อไป

ประการที่สอง ในจริยศาสตร์ตะวันตกกระแสหลักมักลดบทบาทความสำคัญของความอายและให้ความสำคัญกับความรู้สึกผิดเป็นหลัก เนื่องจากมองว่าความรู้สึกผิดเป็นผลมาจากความล้มเหลวทางศีลธรรมอันเป็นผลจากการมีเหตุผล การเลือกและการมีเสรีภาพของบุคคลหรือการมีความสามารถในการกำหนดตัวเอง (autonomy) รวมทั้งเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงการมีสำนึกทางศีลธรรมภายใน (Lewis 1967 : 396) ในขณะที่ยากนักกลับมองว่าความอายไม่ค่อยมีบทบาทสำคัญทางศีลธรรม เนื่องจากเป็นอารมณ์ที่สัมพันธ์กับเรื่องตัวบุคคลเช่น มาจากความบกพร่องของบุคลิกภาพของตนเอง รวมทั้งเป็นอารมณ์ที่มาจากปัจจัยภายนอก เช่น บรรทัดฐานทางสังคมและการจ้องมองของผู้อื่น ซึ่งไม่ได้เป็นการตอบสนองต่อการทำผิดทางศีลธรรมแต่อย่างใด (Williams 1994 : 91–92)

อย่างไรก็ตามนักคิดร่วมสมัยหลายท่านพยายามเสนอข้อถกเถียงเกี่ยวกับความอายในแง่มุมอื่นๆ เช่น Williams (1994 : 89–95) เสนอว่า โดยทั่วไปเรามักมองความอายและความรู้สึกผิดในลักษณะตรงข้าม แต่ที่จริงแล้วความอายกับความรู้สึกผิดอาจจะไม่ได้แยกจากกันเป็นอารมณ์ตรงข้ามอย่างชัดเจน ในบางสถานการณ์อารมณ์ทั้งสองอย่างสามารถเกิดขึ้นพร้อมกันได้เช่น สถานการณ์ของการขาดความกล้า เราอาจเกิดทั้งความรู้สึกผิดที่เราทำให้ผู้อื่นผิดหวัง และในขณะเดียวกันอาจเกิดความอายเมื่อเรารู้สึกว่าเรามีความบกพร่องจากสิ่งที่ตัวเราได้คาดหวัง วิลเลียมส์ยังเสนอให้เรากลับไปพิจารณาความอายในแนวคิดของกรีกซึ่งมองตัวตนทางศีลธรรม (moral self) ในแบบของการมีบุคลิกภาพ (character) ในทางคุณธรรมมากกว่าเป็นตัวตนที่มีเหตุผล (rational being) โดยปราศจากเงื่อนไขทางภววิทยาแบบค่านท์ (โปรดดู Kant 1996 : 37–108) ตัวตนทางศีลธรรมของกรีกเป็นตัวตนที่สัมพันธ์กับการใช้ชีวิตทางสังคมในความเป็นจริง ความอายจึงเป็นอารมณ์มีบทบาทสำคัญของชีวิตทางจริยธรรมแบบกรีก เพราะเป็นอารมณ์ที่สัมพันธ์กับเรื่องตัวบุคคลว่าเป็นใคร มีความปรารถนาหรือเป้าหมายจะเป็น

บุคคลอย่างไร สัมพันธ์กับเรื่องการกระทำ บุคลิกลักษณะ และผลทางจริยธรรม รวมทั้งข้อกำหนดทางจริยธรรมและการใช้ชีวิต ในขณะเดียวกันความอายยังสัมพันธ์กับบุคคลอื่นในบริบทชีวิตจริง เพราะความอายขึ้นอยู่กับความเห็นหรือทัศนคติของบุคคลอื่นซึ่งจะช่วยนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายทางจริยธรรมของบุคคลให้เกิดขึ้นได้ (Williams 1994 : 96-102)

ส่วน Nussbaum (2004) เสนอว่าแม้ความอายและความรู้สึกผิดอาจมีลักษณะแตกต่างกันในบางแง่ คือ ความอายเป็นอารมณ์ของความรู้สึกเจ็บปวดที่มีต่อการไม่สามารถปกปิดความผิดปกติได้ หรือเป็นความเจ็บปวดที่ตอบสนองต่อความล้มเหลวในการบรรลุอุดมคติบางอย่าง (Nussbaum 2004 : 173, 184) ส่วนความรู้สึกผิดเป็นความโกรธและลงโทษตัวเองอย่างหนึ่ง อันเป็นปฏิกิริยาต่อการรับรู้ว่าได้ทำความผิด (Nussbaum 2004 : 207) แต่นูสบาร์มองว่าความอายเป็นสิ่งที่มีความหมายที่ลึกซึ้งนอกเหนือไปจากมิติทางสังคมด้วย กล่าวคือ ความอายเป็นอารมณ์ที่เกี่ยวข้องกับเป้าหมายและอุดมคติที่แตกต่างหลากหลายซึ่งบางอย่างเป็นสิ่งที่มีคุณค่าในทางจริยธรรม เราอาจจะล้มเหลวที่จะบรรลุถึงเป้าหมายนั้นและเกิดความอาย แต่ความอายดังกล่าวเป็นการแสดงออกถึงความปรารถนาจะเป็นสิ่งที่ดีกว่าที่คนผู้หนึ่งกำลังเป็น กล่าวคือเป็นคนดีที่ทำในสิ่งดีงาม (Nussbaum 2004 : 206-207) อันเป็นประเด็นของความปรารถนาที่จะพัฒนาตนเองไปสู่การมีชีวิตที่ดี

นอกเหนือจากทัศนะของวิลเลียมส์และนูสบาร์แล้ว ยังมีนักคิดร่วมสมัยหลายท่านเสนอข้อโต้แย้งเกี่ยวกับความอายในแง่มุมต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในทางจริยศาสตร์ซึ่งมีการวิเคราะห์ความอายในแง่มุมของอารมณ์ทางศีลธรรมมากขึ้น เช่น Deigh (1983 : 225-245) กล่าวถึงบทบาทของความอายในฐานะของอารมณ์ที่เป็นการปกป้องตนเอง Velleman (2001 : 27-52) กล่าวถึงความอายในมิติทางคริสต์ศาสนาไปสู่แง่มุมทางสังคมและจริยธรรม และ Calhoun (2004 : 127-146) กล่าวถึงความอายว่าเป็นอารมณ์ที่มาจากความสามารถในการกำหนดตัวเอง (autonomy) เป็นต้น

ในขณะที่ปรัชญาตะวันตกวิเคราะห์ในทัศนะเรื่องความอายแตกต่างกัน ดังกล่าว เมื่อเรากลับมาพิจารณาปรัชญาจีนโดยเฉพาะปรัชญาของขงจื้อแล้วจะพบว่าขงจื้อให้ความสำคัญกับความอายเป็นอย่างยิ่งและความอายยังเป็นอารมณ์อีกอย่างหนึ่งที่มีความสำคัญจริยศาสตร์ในปรัชญาของขงจื้อ

ความอายในหลุนอวี่ : การตีความมโนทัศน์เรื่อง “ฉื่อ”

หลุนอวี่ (Lúnyǐ 論語 *The Analects*) คือหนังสือหรือคัมภีร์สำคัญของสำนักขงจื๊อหรือสำนักขงจื่อ ซึ่งเป็นหนังสือรวบรวมคำสอนและคำสนทนาของขงจื๊อรวมทั้งศิษย์คนสำคัญของสำนักในโอกาสต่างๆ เรียบเรียงขึ้นโดยเหล่าสานุศิษย์ภายหลังจากที่ท่านถึงแก่กรรม ประกอบด้วยเนื้อหาทั้งหมด ๒๐ เล่ม (หรือบทใหญ่) มีจำนวนบทย่อยทั้งหมดราว 500 บท นักวิชาการทางปรัชญาจีนส่วนใหญ่เห็นว่าหลุนอวี่ได้รวบรวมแนวคิดทางปรัชญาของขงจื่อซึ่งน่าเชื่อถือที่สุด

ในหลุนอวี่ มีการใช้คำหลายคำที่มีความหมายว่าอาย เช่น ฉื่อ (耻 chǐ) ชิว (羞 xiū) และจั่ว (怍 zuò) และคำเหล่านี้สามารถใช้แทนกันได้ในบางบริบท (Santangelo 2003 : 421) แต่คำที่ปรากฏในหลุนอวี่มากที่สุดคือคำว่า “ฉื่อ (耻)” โดยปรากฏอยู่ทั้งหมด ๑๑ ครั้ง (Legge 1965; Ames and Rosemont, Jr. 1999)^{*} ในขณะที่คำอื่นๆ พบเพียงคำละหนึ่งครั้ง^๑ ดังนั้นการตีความเรื่องความอายในปรัชญาขงจื่อจึงมักมุ่งศึกษาไปที่มโนทัศน์เรื่อง “ฉื่อ” เป็นหลัก

นักวิชาการทางปรัชญาจีนตีความเรื่องความอายหรือ “ฉื่อ” ที่ปรากฏอยู่ในหลุนอวี่แตกต่างกัน สรุปได้เป็น 3 แบบ ในแบบแรกเป็นการตีความและมีกรอบการเข้าใจคำว่า “ฉื่อ” หรือความอายในลักษณะอารมณ์ตรงข้ามกับความรู้สึกผิด (guilt) อันเป็นผลจากการถูกมองจากภายนอกและเกิดจากปัจจัยภายนอกตัวบุคคลเช่น จารีตของสังคม ดังเช่นทัศนะของฟิงกาเรตต์มองว่า “ฉื่อ” หรือความอายเป็นอารมณ์ที่เป็นเรื่อง “ภายนอก” มากกว่าเป็น “ภายใน”... ฉื่อไม่ใช่เรื่องของสภาวะภายในดังเช่นความรู้สึกผิด... ความอายเป็นเรื่องของ “หน้าตา” เรื่องของความอับอาย และเรื่องของสถานะทางสังคม..” (Fingarette 1972 : 30) ฟิงกาเรตต์ยังเห็นว่าความอายเป็นมโนทัศน์ทางศีลธรรมที่กำหนดเงื่อนไขหรือการตอบสนองทางศีลธรรม โดยเชื่อมโยงกับความสัมพันธ์ทางศีลธรรมนั้นคือ ความสัมพันธ์ของบุคคลต่อสถานภาพและบทบาทที่นิยามโดยจารีต ส่วนฮอลล์และเอมส์กล่าวถึงความแตกต่างระหว่างความรู้สึกผิดกับความอายว่า “ความอาย

* ได้แก่ เล่มที่ ๑ บทที่ ๑๓, เล่มที่ ๒ บทที่ ๓, เล่มที่ ๔ บทที่ ๙, เล่มที่ ๔ บทที่ ๒๒, เล่มที่ ๕ บทที่ ๑๔, เล่มที่ ๕ บทที่ ๒๔, เล่มที่ ๘ บทที่ ๑๓, เล่มที่ ๙ บทที่ ๒๖, เล่มที่ ๑๓ บทที่ ๒๐, เล่มที่ ๑๓ บทที่ ๒๒, เล่มที่ ๑๔ บทที่ ๑ และเล่มที่ ๑๔ บทที่ ๒๔

^๑ กล่าวคือ ชิว (羞) ในเล่มที่ ๑๓ บทที่ ๒๒ และจั่ว (怍) ในเล่มที่ ๑๔ บทที่ ๒๑

ในหลุนอีว มักใช้กล่าวถึงความผิดพลาดต่อความรับผิดชอบ ซึ่งมักมาพร้อมกับการดูถูก ความเหินห่าง และความขายหน้าต่อผู้อื่น..” (Hall and Ames 1987 : 174) ซึ่งตรงข้ามกับความรู้สึกผิดอันเป็นการแสดงถึงการละเมิดต่อมาตรฐานบางอย่างที่ถูกสร้างขึ้น

จากทัศนะของนักวิชาการเหล่านี้จะเห็นได้ว่าการตีความ “ฉื่อ” หมายถึงความอายในลักษณะที่ตรงข้ามกับความรู้สึกผิด และเป็นอารมณ์ที่เกิดขึ้นอันเป็นผลมาจากภายนอกคือ จากการถูกผู้อื่นจ้องมองเมื่อเรากระทำผิดขัดกับหลักแห่งจารีตซึ่งเป็นตัวกำหนดบทบาทและสถานภาพของคนในสังคมที่ดำรงอยู่ในความสัมพันธ์ และเป็นผลจากการถูกลงโทษจากผู้อื่นในสังคมโดยการดูถูก ความเหินห่างและความขายหน้า ส่วนความรู้สึกผิดเป็นอารมณ์ที่เกิดขึ้นภายในอันเป็นผลจากการเลือกและความรับผิดชอบต่อเราเองเมื่อเรากระทำผิด ทัศนะเหล่านี้แสดงให้เห็นนัยสำคัญบางประการของความอายในปรัชญาของขงจื๊อกล่าวคือ ฉื่อ หรือความอายในความคิดของขงจื๊อมิใช่เพียงอารมณ์ที่เกิดจากการถูกจ้องมองจากภายนอกโดยปราศจากมิติทางจริยธรรม หากแต่ความอายในทัศนะของขงจื๊อสัมพันธ์กับศีลธรรม ทั้งในแง่การกำหนดเงื่อนไขหรือการตอบสนองทางศีลธรรมตามทัศนะของฟิงการเรตต์และความรับผิดชอบต่อบุคคลตามทัศนะของฮอลล์ และเอมส์

การตีความความอายในแบบที่สองมาจากทัศนะของ Roetz (1993) ซึ่งเสนอว่า “ฉื่อ” หรือความอายไม่ใช่อารมณ์ที่เกิดขึ้นจากการถูกจ้องมองจากภายนอกที่ตรงข้ามกับความรู้สึกผิดเพียงอย่างเดียว แต่เป็นอารมณ์ที่เป็นกระบวนการที่มีทิศทางมาจากภายใน (an inner-orientated process) ตัวบุคคลผู้นั้นเอง โรเอตซ์เสนอว่าความอายที่มาจากทิศทางจากภายในมีทั้งแบบที่เป็นการยอมรับการตัดสินจากภายนอกและคิดจินตนาการว่ามีผู้จ้องมองเราอยู่โดยอาจไม่มีผู้มองอยู่จริง และความอายจากภายในตัวบุคคลอันเป็นความอายที่มาจากความสามารถในการกำหนดตัวเองได้และสามารถเลือกการกระทำได้ด้วยตัวเอง (Roetz 1993 : 177-178) ข้อเสนอของโรเอตซ์ทำให้เราเห็นได้ว่าความอายไม่จำเป็นต้องมีทิศทางจากภายนอก แต่สามารถมีทิศทางมาจากภายในตัวบุคคลเอง ซึ่งช่วยให้เห็นนัยสำคัญของความอายในฐานะอารมณ์ทางศีลธรรมที่มาจากตัวบุคคลโดยตรง

แบบที่สามเป็นข้อเสนอในการตีความเรื่องความอายในปรัชญาของ Geany (2004) ซึ่งมองว่าความอายเป็นอารมณ์ที่เกิดขึ้นเมื่อมีการตอบสนองต่อเส้นแบ่งที่ถูกทำให้ไม่ชัดเจนหรือพร่าเลือน (blurred boundary) ทั้งเส้นแบ่งในทางสังคมคือเรื่องสถานะทาง

สังคม และเส้นแบ่งทางกาย คือเส้นแบ่งระหว่างมนุษย์กับสัตว์และเส้นแบ่งระหว่างผัสสะต่างๆ ทางร่างกาย เมื่อขอบเขตเหล่านี้ถูกทำให้พร่าเลือนไม่ชัดเจนจะทำให้บุคคลนั้นรู้สึกอาย เช่น เมื่อสถานะทางสังคมระดับสูงถูกทำให้ไม่ชัดเมื่อใกล้ชิดกับคนสถานะต่ำกว่า เมื่อความปรารถนาทางผัสสะมากเกินไปจนขอบเขตที่เหมาะสม เมื่อขอบเขตของคำพูดมากเกินไปจนเกินกว่าการกระทำ หรือการเปลือยกายอันทำให้ขอบเขตตัวตนของตัวบุคคลพร่าเลือน (Geany 2004 : 120-126) สถานการณ์เหล่านี้ทำให้เกิดเกิดความอายได้ ผู้เขียนเห็นว่าการตีความของจีนี่นี้สะท้อนให้เห็นแง่มุมของความอายในแง่ของการปกป้องตัวตน กล่าวคือเมื่อเส้นแบ่งในด้านต่างๆ ไม่ชัดเจนส่งผลต่อตัวบุคคลทำให้รู้สึกไม่มั่นคงตามที่ควรจะเป็นและเกิดความอายขึ้น อย่างไรก็ตามข้อเสนองานของจีนี่ไม่ได้เน้นความสำคัญของความอายในมิติทางจริยธรรมมากนักเทียบกับความเห็นของนักวิชาการท่านอื่นๆ ข้างต้น

ผู้เขียนเห็นว่าการตีความคำว่า “ฉื่อ” ของนักวิชาการเหล่านี้อาจมีปัญหาในการทำความเข้าใจทัศนะเรื่องความอายของขงจื้อ แม้ว่าการตีความเหล่านี้ทำให้เราสามารถเข้าใจความอายได้กว้างขวางขึ้นและเห็นนัยสำคัญของความอายในทัศนะของขงจื้อว่ามีมิติทางจริยธรรม แต่การตีความในช่วงต้นนี้ยังคงมีปัญหามากหลายประการ ประการแรก การทำความเข้าใจเรื่องความอายโดยการเทียบเคียงกับความรู้สึกผิดในลักษณะอารมณ์ชั่วตรงข้ามดังเช่นในปรัชญาตะวันตกอาจทำให้ไม่สามารถเข้าใจหรือมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนเกี่ยวกับความอายในมิติของปรัชญาขงจื้อเองซึ่งเน้นให้ความสำคัญกับความอายและไม่ได้เน้นความรู้สึกผิด เช่น อาจทำให้เรามองว่าความอายเป็นสิ่งที่เกิดจากปัจจัยภายนอกตลอดเวลา ซึ่งอาจขัดแย้งกันเองกับปรัชญาขงจื้อที่มองว่าเราอาจไม่จำเป็นต้องใส่ใจท่าทีของสังคมในทุกกรณี ประการที่สอง ข้อเสนอของโรเอตซ์ซึ่งมองว่าความอายอาจเกิดจากภายในตัวบุคคลได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความอายเป็นผลมาจากความสามารถในการกำหนดตัวเอง (autonomy) ของผู้กระทำทางศีลธรรม (moral agent) แต่ปัญหาคือการรอบความคิดของโรเอตซ์เป็นการพิจารณาจากมุมมองในปรัชญาแบบค่านิยมซึ่งมองประเด็นดังกล่าวบนพื้นฐานของการมีเหตุผล ซึ่งความเข้าใจเรื่องบุคคลทางศีลธรรมในลักษณะดังกล่าวอาจจะแตกต่างจากขงจื้อและอาจส่งผลให้เกิดความเข้าใจเรื่องความอายในปรัชญาขงจื้อคลาดเคลื่อน และประการสุดท้าย ในการวิเคราะห์เรื่องความอายของทั้งโรเอตซ์และจีนี่ไม่ได้เป็นการวิเคราะห์จากปรัชญาของขงจื้อเท่านั้น แต่เป็นการวิเคราะห์โดยรวมของนักปรัชญาสำนักขงจื้อยุคต้น ดังเช่นเมิ่งจื้อและสวินจื้อไว้ด้วย

และเนื่องจากเมื่งจื่อและสวินจื่อมีการตีความแนวคิดของขงจื่อรวมทั้งเสนอแนวคิดที่แตกต่างกัน เช่น เรื่องของธรรมชาติของมนุษย์ อาจส่งผลให้การตีความของนักวิชาการทั้งสองท่านนี้ใช้อธิบายเกี่ยวกับความอายในทัศนะของขงจื่อเองไม่ได้ทั้งหมด

ถ้าเช่นนั้นเราจะสามารถเข้าใจความอายในทัศนะของขงจื่อได้อย่างไร ผู้เขียนเสนอว่าเราสามารถเข้าใจความอายในปรัชญาขงจื่อได้โดยพิจารณาจากความคิดทางจริยศาสตร์ของขงจื่อเองในเรื่องของวิญญูชน และเข้าใจความอายในฐานะอารมณ์อย่างหนึ่งที่เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตทางจริยธรรมของวิญญูชน ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจความอายในปรัชญาขงจื่อและมองเห็นความสำคัญของความอายในมิติทางจริยธรรม ดังนั้น ก่อนที่จะกลับมาพิจารณาความอายในทัศนะของขงจื่อ ผู้เขียนเห็นว่าเราควรเข้าใจในทัศนะเรื่อง “จวินจื่อ” หรือ “วิญญูชน” ซึ่งเป็นความคิดที่สำคัญในจริยศาสตร์ขงจื่อ แล้วจึงพิจารณาความอายในปรัชญาขงจื่อโดยผ่านการเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างความอายกับวิญญูชนตามลำดับต่อไป

วิญญูชน : บุคคลคุณธรรมผู้ได้รับการขัดเกลา

ปรัชญาของขงจื่อมีลักษณะสำคัญเช่นเดียวกับปรัชญาจีนในสำนักอื่น ๆ ซึ่งพยายามแสวงหามรรควิธี หรือ “เต๋า” อันเป็นหนทางที่จะขึ้นาและเป็นทางออกในการดำเนินชีวิตของมนุษย์เพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจริงในชีวิตและสร้างสังคมที่มีระเบียบ โดยตั้งคำถามเกี่ยวกับชีวิตและสังคมมนุษย์เป็นพื้นฐาน คำถามดังกล่าวคือที่ว่า “ชีวิตมนุษย์ควรจะเป็นอย่างไร” หรือ “ชีวิตที่ดีที่ควรแสวงหาเป็นอย่างไร” และ “มนุษย์ควรจะทำอย่างไรจึงจะนำไปสู่การมีชีวิตที่ดี” ซึ่งเป็นคำถามทางจริยศาสตร์ ขงจื่อตั้งคำถามและพยายามตอบคำถามเหล่านี้ ดังนั้น แนวคิดทางจริยศาสตร์ของขงจื่อจึงเน้นเรื่องเกี่ยวกับการมีชีวิตที่ดีและแนวทางไปสู่เป้าหมายของการมีชีวิตที่ดีซึ่งมนุษย์พึงปฏิบัติและสามารถปฏิบัติได้ในสถานการณ์ต่าง ๆ ในชีวิตจริง

สำหรับขงจื่อชีวิตที่ดีคือชีวิตที่มี “เหอ (he 和)” หรือความสอดคล้องกลมกลืน (harmony) ทั้งในระดับบุคคลและในระดับสังคม ในระดับบุคคล ชีวิตที่ดีคือชีวิตที่ได้รับการพัฒนาและขัดเกลาจนเป็นบุคคลที่มีความกลมกลืนทั้งในด้านจริยธรรม สติปัญญา บุคลิกภาพและความประพฤติที่ดีงาม ดังที่ขงจื่อเรียกว่า “วิญญูชน” หรือ “จวินจื่อ” ซึ่งเป็นบุคคลที่ผ่านการขัดเกลาและพัฒนาความสามารถในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะในทาง

ศีลธรรม สำหรับระดับสังคมคือการมีชีวิตที่ดีในสังคมที่ดีอันเป็นสังคมที่มีความกลมกลืนเป็นชุมชนทางศีลธรรมที่คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขโดยปฏิบัติต่อกันอย่างมีจารีตและมีมนุษยธรรม (สากุน ภักดีคำ ๒๕๔๙ : ๘ – ๙)

"วิญญูชน" หรือ "จวินจื่อ (jūnzǐ 君子)" มาจากคำว่า จวิน (jūn 君) หมายถึง "ขุน" ที่เป็นผู้ปกครองหรือเจ้านาย ส่วน จื่อ (zǐ 子) หมายถึง "บุตร" โดยศัพท์ "จวินจื่อ" หมายถึง "บุตรของผู้ปกครอง" หรือบุตรของผู้ดีที่เป็นกลุ่มผู้ปกครอง เชื้อพระวงศ์ หรือชนชั้นขุนนาง ความหมายดังกล่าวมีนัยทางโครงสร้างชนชั้นของสังคมเดิม ในยุคก่อนขงจื่อ "จวินจื่อ" เป็นสิ่งที่ได้มาโดยกำเนิดจากฐานะและชาติตระกูล แต่ขงจื่อได้ให้ความหมายในมิติทางจริยธรรมแก่คำนี้โดยหมายถึงผู้ที่ได้รับการศึกษาขัดเกลาทางศีลธรรมมาเป็นอย่างดีและเปี่ยมด้วยคุณธรรม ขงจื่อมองว่าทุกคนสามารถเป็นวิญญูชนได้เท่าเทียมกันโดยไม่จำกัดชนชั้น หากได้ศึกษาร่ำเรียนและขัดเกลาตนเองเป็นนิจ

ในบรรดาคำสอนของขงจื่อที่ปรากฏในหลุนอี่ว์ ทัศนะเกี่ยวกับวิญญูชนเป็นสิ่งที่ขงจื่อกล่าวถึงบ่อยและให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก โดยรวมอาจกล่าวถึงลักษณะสำคัญของวิญญูชนได้ว่า วิญญูชนคือ บุคคลคุณธรรม (virtuous person) และเป็นเลิศในทางจริยธรรม (moral excellence) อันประกอบด้วย "บุคลิกภาพทางคุณธรรม (virtuous characters)" ในด้านต่าง ๆ ได้แก่ เป็นผู้ที่มีมนุษยธรรม มีคุณธรรมและความถูกต้อง ปฏิบัติตนตามจารีตและมีมารยาท มีสติปัญญาและความรู้ รวมทั้งมีอารมณ์ความรู้สึก

* นักวิชาการทางด้านปรัชญาจีนร่วมสมัยมักพิจารณาจริยศาสตร์ของขงจื่อเทียบเคียงกับแนวคิดจริยศาสตร์คุณธรรม (Virtue Ethics) ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากจริยศาสตร์ของอริสโตเติล Hursthouse (2001 : 25) สรุปว่าจริยศาสตร์คุณธรรมเน้นพิจารณาที่ประเด็นของตัวบุคคลผู้กระทำทางศีลธรรมมากกว่าที่ตัวการกระทำ เน้นการตอบปัญหาที่ว่า "เราควรเป็นบุคคลแบบใด" อันเป็นการพิจารณาที่เรื่องลักษณะทางคุณธรรมของบุคคลและการมีชีวิตที่ดี มากกว่าคำถามที่ว่า "การกระทำแบบใดที่เราควรปฏิบัติ" จริยศาสตร์คุณธรรมเน้นในทัศนเรื่องความดี ความเป็นเลิศและคุณธรรม มากกว่าในทัศนเรื่องสิทธิ หน้าที่และพันธทางจริยธรรม รวมทั้งเน้นให้แนวทางในการกระทำมากกว่าการสร้างกฎหรือหลักการทางจริยธรรม จริยศาสตร์คุณธรรมจึงสอดคล้องและสัมพันธ์กับจริยศาสตร์ของขงจื่อหลายประการ Van Norden (2003 : 99-121; 2007 : 37-59, 9-133) เสนอว่า ทั้งจริยศาสตร์คุณธรรมและจริยศาสตร์ขงจื่อมีลักษณะสำคัญร่วมกัน 4 ประการได้แก่ ความงามของชีวิต คุณธรรม การขัดเกลาทางจริยธรรมและมานุษยวิทยาเชิงปรัชญา รวมทั้งเป็นผู้ได้รับการฝึกฝนทางจริยธรรมเป็นอย่างดี

ในสถานการณ์ต่างๆ ด้วย

บุคลิกภาพทางคุณธรรมของวิญญูชนที่สำคัญประการแรกคือ วิญญูชนเป็นผู้มีมนุษยธรรม เปี่ยมด้วยคุณธรรมและมีความถูกต้องเที่ยงธรรม เช่น

“...หากวิญญูชนะทั้งมนุษยธรรม จะสมนามได้อย่างไร

วิญญูชนไม่กระทำการสิ่งที่ขัดกับมนุษยธรรมแม้เพียงช่วงเวลาอารมื่อเดียว เวลารีบเร่ง ก็ยึดมั่นในคุณธรรม เวลาถูกบีบคั้น ก็ยึดมั่นในคุณธรรม”

หลุนฮิว เล่มที่ ๔ บทที่ ๕

(สุวรรณา สถาานันท์, แปลและเขียนบทนำ ๒๕๕๑ : ๑๗๖)

“อาจารย์กล่าวถึงจื่อฉานว่า ‘มีคุณสมบัติสี่ประการของวิญญูชนในความประพฤติส่วนตัว เขาอ่อนน้อมถ่อมตน ในการรับใช้เจ้าเหนือหัว เขาเปี่ยมด้วยความเคารพนบนอบ ในการบำรุงประชาราษฎร์ เขามีใจกรุณา ในการบังคับบัญชาประชาราษฎร์ เขามีความถูกต้องเที่ยงธรรม’”

หลุนฮิว เล่มที่ ๕ บทที่ ๑๕

(สุวรรณา สถาานันท์, แปลและเขียนบทนำ 2551 :184)

สำหรับขงจื๊อ วิญญูชนคือบุคคลที่มี “มนุษยธรรม” หรือ “เหริน (rén 仁)” อันหมายถึง “คุณธรรมทั้งปวงอันทำให้เป็นมนุษย์ที่ดี” (สุวรรณา สถาานันท์ ๒๕๓๙ : ๒๖) มนุษยธรรม คือ คุณธรรมหลักที่เรียกรวมคุณธรรมย่อยต่างๆ เช่น ความกตัญญู ความซื่อสัตย์ เช่น จากหลุนฮิวเล่มที่ ๕ บทที่ ๑๕ ขงจื๊อกล่าวถึงลักษณะสำคัญของผู้ที่เป็วิญญูชนโดยการกล่าวถึงลักษณะศิษย์ชื่อจื่อฉาน เช่น การมีคุณธรรมของความอ่อนน้อมถ่อมตน ความเคารพนบนอบ ความกรุณา และมีความถูกต้องเที่ยงธรรม ซึ่งในอีกด้านหนึ่งเราอาจเรียกรวมได้ว่าคือมนุษยธรรมนั่นเอง มนุษยธรรมยังหมายถึง “ความรักมนุษย์” (สุวรรณา สถาานันท์, แปลและเขียนบทนำ ๒๕๕๑ : ๒๔๖) ซึ่งเป็นคุณธรรมเฉพาะอย่างหนึ่งคือ “ความเมตตากรุณา” อันเป็นความรักความอาทรที่คำนึงถึงผู้อื่นเป็นที่ตั้ง สำหรับขงจื๊อมนุษยธรรมถือเป็นแก่นของความเป็นวิญญูชนหากปราศจากมนุษยธรรมวิญญูชนย่อมไม่อาจเป็นวิญญูชนสมดังนามได้ นอกจากนี้ วิญญูชนต้อง

ยึดมั่นในมนุษยธรรมเป็นหลักไม่ว่าจะอยู่ในสถานการณ์ใดๆ

บุคลิกภาพทางคุณธรรมของวิญญูชนประการต่อมาคือ วิญญูชนเป็นผู้ปฏิบัติตนตามจารีต และมีจรรยามารยาทงดงาม

“อาจารย์กล่าวว่า “วิญญูชนเมื่อได้ศึกษาร่ำเรียนอย่างกว้างขวาง ควบคุมตนด้วยหลัก (จารีต) ย่อมไม่พลาดหลง”

หลุนฮิว เล่มที่ ๖ บทที่ ๒๕

(สุวรรณา สถาอนันท์, ผู้แปล ๒๕๕๑ : ๑๙๔)

“วิญญูชนไม่มีอะไรต้องแก่งแย่ง แม้จำเป็นต้องยิงธนู ก็คำนับแล้วเดินขึ้นไป พอเสร็จแล้วก็ดื่ม แม้ในการแข่งขัน ก็ยังเป็นวิญญูชน”

หลุนฮิว เล่มที่ ๓ บทที่ ๗

(สุวรรณา สถาอนันท์, ผู้แปล ๒๕๕๑ : ๑๖๘)

วิญญูชนเป็นผู้ยึดถือปฏิบัติตามหลักหรือจารีตอันเป็นแนวทางการปฏิบัติร่วมกันของคนในสังคม โดยใช้จารีตเป็นสิ่งที่ชี้นำและควบคุมความประพฤติของตน วิญญูชนจึงเป็นผู้ที่มีกริยามารยาทสุภาพงดงาม โดยแสดงออกในการปฏิบัติภายในสถานการณ์ต่างๆ จากหลุนฮิว เล่มที่ ๓ บทที่ ๗ แสดงให้เห็นความมีจรรยามารยาทของวิญญูชน เช่น แม้แต่การยิงธนูซึ่งเป็นกีฬาของการต่อสู้ใช้กำลัง วิญญูชนยังคงแสดงออกถึงการเป็นผู้มีมารยาทอยู่เสมอ เช่น การโค้งคำนับและการดื่มสุราตามมารยาทของการแข่งขัน

วิญญูชนยังมีลักษณะของการเป็นผู้มีสติปัญญา มีความรู้ รวมทั้งรู้จักคิดไตร่ตรอง

“ใจหว่าถามว่า “ถ้ามีคนมาบอกผู้มีมนุษยธรรมว่า “มีมนุษยธรรมอยู่ในบ่อ” เขาจะตามลงไปใช่ไหม?” อาจารย์ถามว่า “ทำไมเขาจะทำเช่นนั้นเล่า วิญญูชนอาจถูกชักจูงให้เชื่อได้ แต่ไม่มีใครทำให้เขาติดกับได้ เขาอาจถูกหลอกได้ แต่ไม่มีใครตราหน้าว่าโง่ได้”

หลุนฮิว เล่มที่ ๖ บทที่ ๒๔

(สุวรรณา สถาอนันท์, ผู้แปล ๒๕๕๑ : ๑๙๔)

การเป็นวิญญูชนผู้เปี่ยมมนุษยธรรมเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอ หากแต่ต้อง

มีสติปัญญาควบคู่ไปด้วย ไม่เช่นนั้นอาจเกิดโทษเช่น ถูกผู้อื่นหลอกได้ ทั้งนี้การมีปัญญา และมีความรู้ในทัศนะของขงจื้อเป็นความรู้ในขอบเขตความสามารถของมนุษย์ เช่น การมีความรู้ประวัติศาสตร์ จารีตการปฏิบัติระหว่างมนุษย์ รวมทั้งการรู้จักมนุษย์ ซึ่งนำไปใช้ได้กับชีวิตจริงโดยพิจารณาจากสถานการณ์และบุคคลในความสัมพันธ์ การมีปัญญาจะช่วยให้รู้ว่าควรปฏิบัติตนอย่างไรในสถานการณ์ที่แตกต่างกัน ไม่ใช่การมีปัญญาอันเป็นการมีเหตุผลอันสมบูรณ์หรือความรู้เรื่องสิ่งสมบูรณ์ การมีปัญญาและความรู้ในทัศนะของขงจื้อนี้อาจเทียบเคียงกับลักษณะของปัญญาเชิงปฏิบัติ (*phronesis* or *practical wisdom*) ของอริสโตเติลได้ (โปรดดู Lee 1999, 203–223; Van Norden 2007 : 123–126)

บุคลิกภาพทางคุณธรรมที่สำคัญอีกประการหนึ่งของวิญญูชนคือ วิญญูชนเป็นผู้มีอารมณ์ความรู้สึกอันละเอียดอ่อนและอ่อนไหวในบริบทต่างๆ ของชีวิต

“อาจารย์กล่าวว่า “จำเรียนอยู่เป็นนิจ มิน่ายินดีดอกหรือ มีมิตรสหายมาจากแดนไกล มิน่ารื่นรมย์ดอกหรือ...” ”

หลุนฮิว เล่มที่ ๑ บทที่ ๑

(สุวรรณา สถาอานันท์, ผู้แปล ๒๕๕๑ : ๑๕๕)

“อาจารย์กล่าวว่า “วิญญูชนกังวลใจหากขาดความสามารถ ไม่กังวลใจที่คนไม่รู้จักตน” ”

หลุนฮิว เล่มที่ ๑๕ บทที่ ๑๘

(สุวรรณา สถาอานันท์, ผู้แปล ๒๕๕๑ : ๒๗๕)

“อาจารย์กล่าวว่า “วิญญูชนไม่เรียกร้องความอับหนำเมื่อกินดื่ม ไม่เรียกหาความสบายในการอยู่อาศัย ชนแข็งในการงาน ระมัดระวังการพูดจา ใกล้ชิดกับผู้มีความดีเพื่อปรับปรุงตน เช่นนี้เองเรียกได้ว่าเป็นผู้รักการเรียนรู้” ”

หลุนฮิว เล่มที่ ๑ บทที่ ๑๔

(สุวรรณา สถาอานันท์, ผู้แปล ๒๕๕๑ : ๑๕๘)

จากหลุนอี่วี่ที่ยกมานี้เป็นตัวอย่างแสดงให้เห็นลักษณะของวิญญูชนผู้เปี่ยมด้วย
อารมณ์ต่างๆ ในบริบทที่แตกต่างกัน เช่น มีความยินดีในการร่ำเรียนและได้พบมิตรสหาย
มีความกังวลใจเมื่อตนไร้ความสามารถ มีความรักในการเรียนรู้ วิญญูชนของขงจื๊อไม่ใช่
บุคคลที่ใช้เหตุผลเป็นตัวนำและควบคุมอารมณ์ เนื่องจากทัศนคติโดยทั่วไปของปรัชญาจีน
ไม่ได้มีการแบ่งแยกชั่ววินิยมเป็นชั่วตรงข้ามและแบ่งแยกระหว่างอารมณ์และเหตุผล
ออกจากกัน ดังนั้นจึงไม่ได้เน้นให้ความสำคัญกับเหตุผลอยู่เหนืออารมณ์ แต่การมีอารมณ์
เป็นลักษณะสำคัญของวิญญูชนไม่น้อยไปกว่าบุคลิกภาพทางคุณธรรมในด้านอื่นๆ
อารมณ์ของวิญญูชนไม่ใช่อารมณ์ตามธรรมชาติที่ดิบหยาบ หากแต่เป็นอารมณ์ที่ผ่านการ
ขัดเกลาจากจารีต คนตรี และกวีนิพนธ์ (ศาคุน ภักดีคำ ๒๕๔๙ : ๖๙-๙๔) ให้ละเอียด
ประณีตไปพร้อมกับการขัดเกลาให้มีบุคลิกภาพทางคุณธรรม

จะเห็นได้ว่าคุณธรรมของวิญญูชนประกอบด้วยบุคลิกภาพทั้งภายในและ
ภายนอกของวิญญูชน บุคลิกภาพภายใน ได้แก่ การมีมนุษยธรรมหรือมีสภาวะทาง
คุณธรรม การมีสติปัญญา และการมีอารมณ์ความรู้สึก บุคลิกภาพภายนอก คือ การเป็น
ผู้มีจารีตและมีจริยวัตรทั้งดงาม บุคลิกภาพทางคุณธรรมเหล่านี้ต่างมีความสัมพันธ์ซึ่งกัน
และกัน กล่าวคือบุคลิกภาพทางคุณธรรมภายในจะแสดงออกโดยผ่านบุคลิกภาพทาง
คุณธรรมภายนอก ส่วนบุคลิกภาพทางคุณธรรมภายนอกจะช่วยพัฒนาบุคลิกภาพทาง
คุณธรรมภายใน วิญญูชนจึงเป็นผู้มีบุคลิกภาพทางคุณธรรมเหล่านี้สอดประสานเข้า
ด้วยกันอย่างกลมกลืน และสามารถแสดงออกในสถานการณ์และบริบทเฉพาะที่แตกต่าง
กันไปตามความเหมาะสม ทั้งนี้ บุคคลผู้หนึ่งจะกลายเป็นวิญญูชนและมีบุคลิกภาพทาง
คุณธรรมเหล่านี้ได้นั้น เป็นผลมาจากการได้รับการขัดเกลาทางศีลธรรม (moral cultivation)
อันเป็นกระบวนการที่จะพัฒนาบุคคลหนึ่งทางจริยธรรมให้กลายเป็นวิญญูชน ขงจื๊อ
มองว่าการเป็นวิญญูชนมาจากการได้เรียนรู้และฝึกฝนมาเป็นระยะเวลายาวนานจน
กลายเป็นบุคคลคุณธรรม และสามารถบรรลุศักยภาพสูงสุดในทางศีลธรรมได้ การขัดเกลา
ทางศีลธรรมนี้มาจากการเลียนแบบอันเป็นการเรียนรู้และฝึกปฏิบัติโดยอาศัยจากต้นแบบ
ทางศีลธรรม เช่น กษัตริย์หรือนักปราชญ์โบราณ รวมทั้งบุคคลที่มีชีวิต เช่น ครู บิดา
ผู้ปกครอง และนำไปปฏิบัติใช้ในชีวิตจริงกับบุคคลในความสัมพันธ์ผ่านจารีตซึ่งเป็น
แบบแผนในการปฏิบัติ รวมทั้งจากการไตร่ตรองใคร่ครวญและคิดเพิ่มเติมจากสิ่งที่
ได้เรียนมาและตรวจสอบการกระทำของตนเอง (ศาคุน ภักดีคำ ๒๕๔๙ : ๖๗-๖๙;

Ivanhoe 2000 : 1-14; Kupperman 2004 : 103-123; Lai 2006 : 6-83) การขัดเกลากทางศีลธรรมนี้จะช่วยพัฒนาบุคลิกภาพทางคุณธรรมของวิญญาณชนในด้านต่างๆ ให้งอกงามขึ้น

วิญญาณชนในทัศนะของขงจื๊อนอกจากจะเป็นบุคคลผู้มีชีวิตที่ดีและองกามอันเป็นเป้าหมายทางจริยธรรมแล้ว ยังถือเป็นบุคคลในอุดมคติทางจริยธรรม และเป็นต้นแบบทางศีลธรรมที่สามารถเป็นไปได้และเข้าถึงได้ กล่าวคือ สามารถเป็นแบบอย่างทางศีลธรรมให้ผู้อื่นปฏิบัติตามและขัดเกลาได้ในชีวิตจริง อย่างไรก็ตาม ขงจื๊อมองว่าวิญญาณชนคือบุคคลซึ่งยังอาจทำผิดพลาดหรือมีข้อบกพร่องได้ แต่ทั้งนี้วิญญาณชนสามารถตรวจสอบตนเองเพื่อแก้ไขข้อบกพร่องดังกล่าวและขัดเกลาตนเองให้ดียิ่งขึ้น (ศาฎน ภักดีคำ ๒๕๔๙ : ๑๐-๑๒)

จากบุคลิกภาพทางคุณธรรมในด้านต่างๆ ดังกล่าวนี้อาจเห็นได้ว่า อารมณ์ความรู้สึกถือเป็นบุคลิกภาพทางคุณธรรมอีกด้านหนึ่งของวิญญาณชนที่มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าบุคลิกภาพด้านอื่นๆ และในคัมภีร์ **ทหฺลุนอฺวี่** ขงจื๊อได้กล่าวถึงอารมณ์ต่างๆ เช่น ความรัก ความเกลียด ความโสโครกเศร้า ความยินดี รวมไปถึงความอายในฐานะอารมณ์ทางศีลธรรมที่วิญญาณชนสามารถรู้สึกได้ในสถานการณ์ต่างๆ (โปรดดู ศาฎน ภักดีคำ ๒๕๔๙) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “ความอาย” นั้น ขงจื๊อไม่ได้มองความอายในลักษณะอารมณ์ตรงข้ามกับความรู้สึกผิดในแบบปรัชญาตะวันตกโดยทั่วไป อีกทั้งขงจื๊อยังให้ความสำคัญกับความอายในฐานะอารมณ์ทางศีลธรรม ซึ่งเป็นบุคลิกภาพทางศีลธรรมอย่างหนึ่งของวิญญาณชนอีกด้วย อย่างไรก็ตามน่าสังเกตว่าขงจื๊อดูเหมือนจะกล่าวถึงความอายในบริบทที่แตกต่างกัน ในบางสถานการณ์ดูเหมือนว่าขงจื๊อไม่เห็นด้วยว่าวิญญาณชนควรอาย เช่น ใน **ทหฺลุนอฺวี่** เล่มที่ ๔ บทที่ ๑๙ (สุวรรณา สถาอานันท์, ผู้แปล ๒๕๕๑ : ๑๗๙) แต่บางสถานการณ์ขงจื๊อกลับเห็นว่าควรอาย เช่น ใน **ทหฺลุนอฺวี่** เล่มที่ ๑๔ บทที่ ๒๙ (สุวรรณา สถาอานันท์, ผู้แปล ๒๕๕๑ : ๑๖๕) คำถามคือ ถ้าเช่นนั้นความอายของวิญญาณชนในทัศนะของขงจื๊อเป็นอย่างไร

ความอายกับวิญญาณ

เพื่อเข้าใจความอายของวิญญาณชน ผู้เขียนเห็นว่ามีความจำเป็นต้องพิจารณาสองประการคือ ประการแรก ขงจื๊อกล่าวถึงความอายในแง่มุมใดบ้างและอย่างไร และ

ประการที่สอง ความอายในส่วนที่สัมพันธ์กับวิญญูชนในทัศนะของขงจื๊อนั้นเป็นอย่างไร
ประการแรก ขงจื๊อกล่าวถึงความอายแง่มุมใดบ้าง ในหลุนอี่วมีปรากฏว่าขงจื๊อ
ใช้คำว่า “ฉื่อ” อันหมายถึงความอายในสถานการณ์ต่างๆ ดังต่อไปนี้

๑. ความอายเนื่องจากการขาดแคลนทางวัตถุและการมีสถานะทางสังคมที่ต่ำต้อย

อาจารย์กล่าวว่า “ผู้ใฝ่รู้ที่มีจิตใจแสวงหาเต๋า แต่ยังอายในเสื้อผ้า
เก่า หรืออาหารหยาบ ก็ยังไม่คู่ควรเสวนาด้วย”

หลุนอี่ว เล่มที่ ๔ บทที่ ๑๙

(สุวรรณา สถาอานันท์, ผู้แปล ๒๕๕๑ : ๑๗๙)

อาจารย์กล่าวว่า “ผู้ที่ใส่เสื้อผ้าเนื้อหยาบขอมขอยืนเคียงข้าง
คนใส่เสื้อขนสัตว์ได้แต่ไม่อับอาย มีแต่โหยว (จื่อลู) เท่านั้นกระมัง”

หลุนอี่ว เล่มที่ ๙ บทที่ ๒๖

(สุวรรณา สถาอานันท์, ผู้แปล ๒๕๕๑ : ๒๑๙)

กรณีนี้ขงจื๊อกล่าวถึงความอายอันเนื่องมาจากความขาดแคลนทางวัตถุ เช่น
เสื้อผ้าเก่า อาหารหยาบ อันแสดงถึงการสภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ยากลำบากและสะท้อน
ให้เห็นว่าตัวบุคคลผู้นั้นมีสถานะทางสังคมที่ต่ำต้อยตามมา น่าสังเกตว่าความอายใน
แง่นี้ขงจื๊อกล่าวถึงสองครั้งคือ กรณีของผู้แสวงหาเต๋าแต่ยังอาย ซึ่งเต๋าของขงจื๊อหมายถึง
จารีตและมนุษยธรรม บุคคลผู้แสวงหาเต๋าในทัศนะของขงจื๊อจึงหมายถึงคนที่ใฝ่รู้ศึกษา
รำเรียนและขัดเกลาตนเองตามคำสอนของขงจื๊อ กับกรณีของจื่อลู ศิษย์คนสำคัญของ
ขงจื๊อ จะเห็นได้ว่าขงจื๊อกล่าวถึงจื่อลูว่า “ไม่อาย” เมื่อต้องยืนเทียบเคียงกับผู้มีฐานะสูง
สวมใส่เสื้อผ้าชั้นดี แม้ว่าตนจะสวมใส่เสื้อผ้าหยาบๆ อันเป็นสิ่งบ่งชี้ให้เห็นจื่อลูมีสถานะ
ทางสังคมไม่สูง ดูเหมือนขงจื๊อยกย่องจื่อลูที่ “ไม่อาย” มากกว่า ท่าทีของขงจื๊อที่ปรากฏ
ต่อความอายในกรณีนี้จะได้พิจารณาในแง่มุมทางจริยศาสตร์ต่อไป

๒. ความอายจากการกระทำที่ขัดกับธรรมเนียมปฏิบัติทางสังคม

จื่อกั๋งถามว่า “ขงเหวินจื่อได้รับการเรียกขานว่าเหวิน ด้วยเหตุผล
อะไร” อาจารย์ตอบว่า “เขาเป็นคนขยันขันแข็งในการทำงานและรักการเรียนรู้

“ไม่อายที่จะถามและเรียนรู้จากผู้น้อย ด้วยเหตุข้อนี้เขาได้รับการเรียกขาน
ว่าเหวิน”

หลุนอวิ๋ เล่มที่ ๕ บทที่ ๑๔

(สุวรรณา สถาอาณันท์, ผู้แปล ๒๕๕๑ : ๑๙๔)

สังคมจีนสมัยขงจื๊อเป็นสังคมที่มีลำดับชั้นสถานะทางสังคม เช่น มีกษัตริย์มีอำนาจสูงสุดที่ได้รับโองการจากสวรรค์ มีเจ้าผู้ครองนคร ขุนนางชั้นสูง ขุนนางผู้น้อย รวมทั้งประชาชน สังคมเช่นนี้มีธรรมเนียมปฏิบัติที่ยกย่องผู้ที่อยู่ในสถานะที่อยู่สูงกว่าว่าเหนือกว่าผู้ที่มิมีสถานะด้อยกว่า และดูเหมือนผู้ที่อยู่ในสถานะสูงกว่ามีนัยว่าย่อมต้องเหนือกว่าผู้ที่อยู่ในสถานะด้อยกว่าในด้านต่างๆ เช่น ขุนนางชั้นสูงย่อมต้องมีความรู้ความสามารถมากกว่าขุนนางผู้น้อย หากกรณีเช่น ขุนนางผู้ใหญ่มิตำแหน่งสูงเรียนรู้จากลูกน้องเกิดขึ้นอาจก่อให้เกิดความอายรวมถึงอาจทำให้เสียหน้าขึ้นได้ ว่าตนไม่เก่ง ไม่มีความรู้ความสามารถแท้จริง ในบทนี้ขงจื๊อกล่าวถึงขงเหวินจื๊อขุนนางผู้หนึ่งว่าไม่อายที่จะไต่ถามและเรียนรู้จากผู้น้อยซึ่งขัดแย้งกับธรรมเนียมการปฏิบัติโดยทั่วไปของคนในสังคม โดยขงจื๊อเห็นว่าการกระทำดังกล่าวไม่ใช่สิ่งน่าอายและยกย่องความ “ไม่อาย” ของขงเหวินจื๊อซึ่งแสดงถึงความเป็นผู้รักการเรียนรู้ ท่าทีของขงจื๊อที่ปรากฏต่อความอายในกรณีนี้สัมพันธ์กับแง่มุมทางจริยศาสตร์ของขงจื๊อเช่นกัน ทั้งนี้ ความอายทั้งสองกรณีข้างต้นอาจมองได้ว่าเป็นความอายเชิงสังคมซึ่งเป็นความอายที่เกิดขึ้นในมิติทางสังคมในชีวิตประจำวัน

๓. ความอายเชิงศีลธรรม (moral shame) หรือ “ความละอาย” นอกจากการใช้คำว่า “อื้อ” ในความหมายว่าความอายแล้ว คำนี้ขงจื๊อยังใช้ในความหมายของความอายในเชิงศีลธรรมหรือความละอายอีกด้วย ผู้เขียนเห็นว่าความละอายในที่นี้มีใช่อารมณ์อีกอารมณ์หนึ่งที่แยกขาดไปจากความอายโดยชัดเจน หากแต่นัยสำคัญของมิติทางจริยธรรมหรือมีพื้นฐานทางศีลธรรม กล่าวคือเป็นอารมณ์ทางศีลธรรมที่ผ่านการขัดเกลาทางศีลธรรมโดยสัมพันธ์หรือมีพื้นฐานจากจารีต มนุษยธรรมและความถูกต้อง (ศาคุน ภักดีคำ ๒๕๔๙ : ๔๖-๖๔) ในขณะที่ความอายในกรณีข้างต้นอาจเป็นความอายเชิงสังคมซึ่งไม่จำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับประเด็นทางจริยธรรมทุกกรณี

ขงจื๊อกล่าวถึงความอายเชิงศีลธรรมทั้งในด้านจริยศาสตร์ คือ ความละอายของ

วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีที่ ๓๐ (๒๕๕๑) ฉบับที่ ๑ ๒๓๕

บุคคลต่อการกระทำบางประเภท และขยายไปสู่ความละเอียดในด้านการปกครอง โดยมีรายละเอียดดังนี้

๓.๑ ความละเอียดต่อการกระทำบางสถานการณ์ ซึ่งข้อได้กล่าวถึงความละเอียดในกรณีเฉพาะที่แตกต่างกันได้แก่ ความละเอียดต่อการพูดเกิดการกระทำ ความละเอียดต่อการกระทำที่ขาดมนุษยธรรม รวมทั้งความละเอียดต่อการมุ่งแสวงหาผลประโยชน์

๓.๑.๑ ความละเอียดต่อการพูดเกิดการกระทำ

อาจารย์กล่าวว่า “คนโบราณไม่ค่อยเอ่ยปาก เพราะท่านละเอียดว่าจะทำตามที่ได้ไม่ได้”

หลุนฮิว เล่มที่ ๔ บทที่ ๒๒

(สุวรรณา สถาอานันท์, ผู้แปล ๒๕๕๑ : ๑๗๙)

อาจารย์กล่าวว่า “วิญญูชนละเอียดถ้าพูดก้าวเลยการกระทำ”

หลุนฮิว เล่มที่ ๑๔ บทที่ ๒๙

(สุวรรณา สถาอานันท์, ผู้แปล ๒๕๕๑ : ๒๖๕)

ความละเอียดในกรณีนี้เป็นความละเอียดต่อการกระทำในเรื่องการพูดเกิดการกระทำ หมายถึงการพูดมากเกินไปที่จะสามารถทำได้จริง น่าสังเกตว่าผู้ที่มีความละเอียดที่ขงจื๊อกล่าวถึงในที่นี้ คือ คนโบราณ รวมทั้งวิญญูชนเป็นผู้มีความละเอียดเกิดขึ้นด้วยตนเอง

๓.๑.๒ ความละเอียดต่อการกระทำที่ขาดมนุษยธรรม

อาจารย์กล่าวว่า “คำพูดที่ไพเราะ สั้นสวยพลอย ที่ท่านอบน้อม จั้วชิวหมิงรู้สึกละเอียดที่จะทำ เราเองก็รู้สึกละเอียดเช่นกัน ปิดบังความแค้นเคือง แสร้งทำที่เป็นมิตร จั้วชิวหมิงรู้สึกละเอียด เราเองก็รู้สึกละเอียดเช่นกัน”

หลุนฮิว เล่มที่ ๕ บทที่ ๒๔

(สุวรรณา สถาอานันท์, ผู้แปล ๒๕๕๑ : ๑๘๖)

ความละเอียดของจิวทิวหิงและขงจื้อคือ ความละเอียดต่อการกระทำอันได้แก่ คำพูดไพเราะ สีหน้าสอพลอ ท่าทีนอบน้อม ปิดบังความแค้นเคือง แสร้งทำเป็นมิตร ซึ่ง การกระทำเหล่านี้ถือว่าเป็นการกระทำที่ไม่เกี่ยวข้องกับมนุษยธรรม ดังที่ขงจื้อกล่าวว่า “คำพูดที่ไพเราะ สีหน้าที่สอพลอ น้อยนักจะเกี่ยวกับมนุษยธรรม” (สุวรรณา สถาอานันท์, ผู้แปล ๒๕๕๑ : ๑๕๕) ความละเอียดนี้เป็นความละเอียดของบุคคลคือตัวจิวทิวหิงและ ขงจื้อต่อการกระทำนั้นๆ

๓.๑.๓ ความละเอียดต่อการแสวงหาผลประโยชน์

เขียนถามถึงความน่าละเอียด อาจารย์กล่าวว่า “เมื่อบ้านเมืองมีเต๋า ภิรมย์เบียดหัว เมื่อบ้านเมืองไร้เต๋า ภิรมย์เบียดหัว นี่คือการน่าละเอียด”

ความน่าละเอียดในที่นี้คือ

หลุนฮิว เล่มที่ ๑๔ บทที่ ๑

(สุวรรณา สถาอานันท์, ผู้แปล ๒๕๕๑ : ๒๕๙)

สำหรับขงจื้อ บ้านเมืองมีเต๋าคือบ้านเมืองที่สงบสุขดำเนินไปตามมรรควิธีคือ การปกครองด้วยจารีตและมนุษยธรรม เมื่อบ้านเมืองไร้เต๋าคือบ้านเมืองที่สับสนวุ่นวาย จารีตเสื่อม คนในสังคมขาดมนุษยธรรม ในสภาพบ้านเมืองทั้งสองแบบนี้ ยังมีบุคคลที่ แสวงหาผลประโยชน์ส่วนตน โดยเฉพาะเหล่าขุนนางที่ต่างรับเงินเดือนเบียดหัวส่วนตน แต่ไม่สนใจบ้านเมือง แม้ว่าขงจื้อจะยอมรับการแสวงหาความมั่งคั่งได้ แต่ทั้งนี้ผลประโยชน์ ความมั่งคั่งจะต้องได้มาอย่างถูกต้อง (สุวรรณา สถาอานันท์, ผู้แปล ๒๕๕๑ : ๑๙๙) การคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนตนเป็นสำคัญไม่ว่าในสถานการณ์ใดๆ ถือว่าเป็นการ กระทำที่น่าละเอียด

๓.๒ ความละเอียดด้านการปกครอง

“๒ : ๓ : ๑ อาจารย์กล่าวว่า “ถ้านำประชากรมาบริหารโดยใช้กลไกรัฐ สร้างระเบียบโดยใช้บทลงโทษ ประชากรจะทำตาม แต่จะไร้ความ ละเอียด

๒ : ๓ : ๒ “ถ้านำประชากรมาบริหารด้วยคุณธรรม สร้างระเบียบด้วย หนี ประชากรจะมีความละเอียดแล้วยังจะอยู่ในกรอบอีกด้วย”

หลุนฮิว เล่มที่ ๒ บทที่ ๓

(สุวรรณา สถาอานันท์, ผู้แปล ๒๕๕๑ : ๑๖๑)

ในบทนี้ซึ่งจื๊อกล่าวถึงความละเอียดในแง่การปกครองคือ เป็นความรู้ลึกที่ช่วยกำกับการกระทำของประชาชนให้อยู่ในระเบียบ อันเป็นสำนักทางศีลธรรมภายในที่จะควบคุมการกระทำของประชาชนเองโดยไม่จำเป็นต้องพึ่งบทลงโทษทางกฎหมาย เพราะเมื่อประชาชนมีความละเอียด ก็จะไม่กล้าทำผิดด้วยตนเอง

แม้ว่าขงจื๊อจะกล่าวถึงความละเอียดในแง่มุมต่างๆ หลากกรณี แต่ทั้งนี้ในหลุนอี่ว์ ดูเหมือนไม่ได้กล่าวถึงความละเอียดในบริบทอื่นๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน เช่น ความละเอียดจากการเปิดเผยร่างกาย ความละเอียดเกี่ยวกับเรื่องเพศ หรือแม้แต่ความละเอียดของคนบางกลุ่ม เช่น ความละเอียดของคนพิการที่ถูกจับจ้องจากผู้อื่น ทั้งที่ความละเอียดเหล่านี้ถือเป็นความละเอียดซึ่งในปรัชญาตะวันตกมองว่าเป็นความละเอียดระดับพื้นฐานที่เกิดขึ้นในชีวิตจริงของมนุษย์ (Williams 1994; Velleman 2001; Nussbaum 2004)

อย่างไรก็ตามในหลุนอี่ว์ มีเนื้อความบทหนึ่งกล่าวถึงการแต่งกายของวิญญูชนที่อาจตีความได้ว่ามีนัยเกี่ยวข้องกับการเกิดความละเอียด

“๑๐ : ๖ : ๑ วิญญูชนไม่ใช้สีม่วงดำขลิบชายผ้า

๑๐ : ๖ : ๒ ไม่ใช้สีม่วงแดง สำหรับใส่ลำลอง

๑๐ : ๖ : ๓ ในฤดูร้อน ใส่เสื้อที่ทอด้วยผ้าป่านเนื้อหยาบหรือเนื้อละเอียด จะต้องสวมทับเสื้อที่ใส่ไว้ชั้นใน

๑๐ : ๖ : ๔ สีดำทับด้วยเสื้อหนังแกะ สีขาวทับด้วยเสื้อหนังวาง สีเหลืองทับด้วยเสื้อหนังสุนัขจิ้งจอก

๑๐ : ๖ : ๕ เสื้อสำหรับใส่ลำลองจะตัวยาว แต่ชายแขนขวาของเสื้อจะสั้น

๑๐ : ๖ : ๖ ผ้าคลุมที่ใช้หมั่นนอนต้องยาวกว่ากายหนึ่งเท่าครึ่ง...”

หลุนอี่ว์ เล่มที่ ๑๐ บทที่ ๖

(สุวรรณา สถาอานันท์, ผู้แปล ๒๕๕๑ : ๒๒๓)

จากบทนี้เป็นการบรรยายเรื่องการแต่งกายตามจารีตซึ่งถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของบุคลิกภาพทางคุณธรรมของวิญญูชนในเรื่องของการทำตามจารีตและมีจรรยา มารยาทที่วิญญูชนพึงเอาใจใส่และระมัดระวังอยู่เสมอ แต่ทั้งนี้การใส่ใจกับการแต่งกายให้เหมาะสมของวิญญูชนอาจเชื่อมโยงกับความละเอียดอันมาจากการเปิดเผยร่างกายได้ เช่น

ผ้าห่มที่ต้องยาวมากอาจเป็นเพราะระหว่างนอนหลับอาจจะไม่ระวังตัวซึ่งดูไม่เรียบร้อย และเป็นการเปิดเผยร่างกายอันก่อให้เกิดความอายได้ หรือการสวมเสื้อฤดูร้อนที่จำเป็นต้องสวมทับเสื้อชั้นใน เมื่อหากไม่สวมเสื้อชั้นในในฤดูร้อนเมื่อเสื้อผ้าเปียกชุ่มไปด้วยเหงื่อ ก็เป็นการเปิดเผยให้เห็นร่างกายและทำให้อาย และทั้งนี้ในอีกแง่หนึ่งอาจเกิดความอาย อันเนื่องมาจากการไม่ระมัดระวังในการแต่งกายจะเป็นส่วนหนึ่งของการแสดงถึงการขาดคุณลักษณะทางคุณธรรมในแง่การขาดจรรยาบรรณหรือขาดจารีตของวิญญูชนด้วย

ประการที่สอง ความอายกับวิญญูชนในทัศนะขงจื๊อเป็นอย่างไร จากความอายในกรณีต่างๆ ที่ได้กล่าวมาข้างต้น สามารถพิจารณาเชื่อมโยงกับท่าทีของขงจื๊อต่อความอายโดยเฉพาะแง่มุมของความอายกับวิญญูชนได้คือ แม้ว่าวิญญูชนมีความอายแต่มีบางเรื่องที่วิญญูชนพึงอาย และบางเรื่องที่วิญญูชนไม่พึงอาย เรื่องที่วิญญูชนพึงอายคือความอายในแง่มุมทางศีลธรรมหรือความละอาย ขงจื๊อนั้นความอายในแง่นี้ค่อนข้างมาก ในหลุนอีวั้กล่าวถึงความละอายของวิญญูชนที่รู้สึกได้ในสถานการณ์ต่างๆ ทั้งในการพูดและการกระทำ การกระทำสิ่งที่ขาดมนุษยธรรม และการกระทำที่แสวงหาผลประโยชน์อันขัดความถูกต้องชอบธรรม

ความอายทางศีลธรรมหรือละอายต่อการพูดและการกระทำ ขงจื๊อกล่าวถึงความละอายในกรณีที่คนโบราณและวิญญูชนมีความละอายที่ตนพูดแล้วกลับกระทำตามที่พูดไม่ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากรับปากผู้อื่นและทำตามที่ทำไม่ได้ ผู้อื่นอาจได้รับความเดือดร้อน อันเป็นการแสดงให้เห็นข้อบกพร่องของวิญญูชนเองคือ วิญญูชนได้ทำผิดพลาดที่ส่งผลเสียต่อผู้อื่น หรือหากว่าตนได้พูดแล้วทำตามที่ทำไม่ได้แสดงให้เห็นว่าตนยังบกพร่องและยังไม่มีความสามารถพอ ทั้งคนโบราณหรือวิญญูชนเกิดความละอายใจขึ้นได้ในสถานการณ์เช่นนี้

ความละอายต่อการพบเห็นการกระทำและต้องทำสิ่งที่ขาดมนุษยธรรม เนื่องจากวิญญูชนเป็นผู้มีคุณธรรมและมีพื้นฐานทางจริยธรรม นอกจากนี้ยังมีสติปัญญาวิเคราะห์แยกแยะสิ่งต่างๆ ได้ วิญญูชนจึงสามารถแยกแยะได้ว่าการกระทำหนึ่งๆ เป็นการกระทำที่มีรากฐานจากมนุษยธรรมหรือไม่ และพึงปฏิบัติหรือไม่ จากกรณีของจั่วซิวหมิงและขงจื๊ออันเป็นตัวอย่างของวิญญูชนเกิดความละอายต่อการกระทำต่างๆ อันได้แก่ คำพูดไพเราะ สีหน้าสอพลอ ท่าทีนอนน้อม ปิดบังความแค้นเคือง แสร้งทำที่เป็นมิตร การกระทำเหล่านี้เป็นการกระทำที่จั่วซิวหมิงรู้สึกละอายที่จะทำ เพราะเป็นสิ่งที่ไม่เกี่ยวข้องกับ

ในบทนี้ซึ่งจื๊อกล่าวถึงความละเอียดในแง่การปกครองคือ เป็นความรู้สึกรู้สีกที่ช่วยกำกับการทำงานของประชาชนให้อยู่ในระเบียบ อันเป็นสำนึกทางศีลธรรมภายในที่จะควบคุมการทำงานของประชาชนเองโดยไม่จำเป็นต้องพึ่งบทลงโทษทางกฎหมาย เพราะเมื่อประชาชนมีความละเอียด ก็จะไม่กล้าทำผิดด้วยตนเอง

แม้ว่าขงจื๊อจะกล่าวถึงความละเอียดในแง่มุมต่างๆ หลากกรณี แต่ทั้งนี้ในหลุนอื๊ว ดูเหมือนไม่ได้กล่าวถึงความละเอียดในบริบทอื่นๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน เช่น ความละเอียดจากการเปิดเผยร่างกาย ความละเอียดเกี่ยวกับเรื่องเพศ หรือแม้แต่ความละเอียดของคนบางกลุ่ม เช่น ความละเอียดของคณพิการที่ถูกจับจ้องจากผู้อื่น ทั้งที่ความละเอียดเหล่านี้ถือเป็นความละเอียดซึ่งในปรัชญาตะวันตกมองว่าเป็นความละเอียดระดับพื้นฐานที่เกิดขึ้นในชีวิตจริงของมนุษย์ (Williams 1994; Velleman 2001; Nussbaum 2004)

อย่างไรก็ตามในหลุนอื๊ว มีเนื้อความบทหนึ่งกล่าวถึงการแต่งกายของวิญญาณชนที่อาจตีความได้ว่ามีนัยเกี่ยวข้องกับการเกิดความละเอียด

“๑๐ : ๖ : ๑ วิญญาณไม่ใช่สีม่วงดำขลิบชายผ้า

๑๐ : ๖ : ๒ ไม่ใช่สีม่วงแดง สำหรับใส่ลำลอง

๑๐ : ๖ : ๓ ในฤดูร้อน ใส่เสื้อที่ทอด้วยผ้าป่านเนื้อหยาบหรือเนื้อละเอียด จะต้องสวมทับเสื้อที่ใส่ไว้ชั้นใน

๑๐ : ๖ : ๔ สีดำทับด้วยเสื้อหนังแกะ สีขาวทับด้วยเสื้อหนังกวาง สีเหลืองทับด้วยเสื้อหนังสุนัขจิ้งจอก

๑๐ : ๖ : ๕ เสื้อสำหรับใส่ลำลองจะตัวยาว แต่ชายแขนขาของเสื้อจะสั้น

๑๐ : ๖ : ๖ ผ้าคลุมที่ใช้หมั่นนอนต้องยาวกว่ากายหนึ่งเท่าครึ่ง...”

หลุนอื๊ว เล่มที่ ๑๐ บทที่ ๖

(สุวรรณา สถาอานันท์, ผู้แปล ๒๕๕๑ : ๒๓๓)

จากบทนี้เป็นการบรรยายเรื่องการแต่งกายตามจารีตซึ่งถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของบุคลิกภาพทางคุณธรรมของวิญญาณชนในเรื่องของการทำตามจารีตและมีจรรยา มารยาทที่วิญญาณพึงเอาใจใส่และระมัดระวังอยู่เสมอ แต่ทั้งนี้การใส่ใจกับการแต่งกายให้เหมาะสมของวิญญาณอาจเชื่อมโยงกับความละเอียดอันมาจากการเปิดเผยร่างกายได้ เช่น

ผ้าห่มที่ต้องยาวมากอาจเป็นเพราะระหว่างนอนหลับอาจจะไม่ระวังตัวซึ่งดูไม่เรียบร้อย และเป็นการเปิดเผยร่างกายอันก่อให้เกิดความอายได้ หรือการสวมเสื้อฤดูร้อนที่จำเป็นต้องสวมทับเสื้อชั้นใน เมื่อหากไม่สวมเสื้อชั้นในในฤดูร้อนเมื่อเสื้อผ้าเปียกชุ่มไปด้วยเหงื่อ ก็เป็นการเปิดเผยให้เห็นร่างกายและทำให้อาย และทั้งนี้ในอีกแง่หนึ่งอาจเกิดความอาย อันเนื่องมาจากการไม่ระมัดระวังในการแต่งกายจะเป็นส่วนหนึ่งของการแสดงถึงการขาดคุณลักษณะทางคุณธรรมในแง่การขาดจรรยาบรรณหรือขาดจารีตของวิญญูชนด้วย

ประการที่สอง ความอายกับวิญญูชนในทัศนะขงจื๊อเป็นอย่างไร จากความอายในกรณีต่างๆ ที่ได้กล่าวมาข้างต้น สามารถพิจารณาเชื่อมโยงกับท่าทีของขงจื๊อต่อความอายโดยเฉพาะแง่มุมของความอายกับวิญญูชนได้คือ แม้ว่าวิญญูชนมีความอายแต่มีบางเรื่องที่วิญญูชนพึงอาย และบางเรื่องที่วิญญูชนไม่พึงอาย เรื่องที่วิญญูชนพึงอายคือความอายในแง่มุมทางศีลธรรมหรือความละอาย ขงจื๊อนั้นความอายในแง่นี้ค่อนข้างมาก ในหลุนอีว์กล่าวถึงความละอายของวิญญูชนที่รู้สึกได้ในสถานการณ์ต่างๆ ทั้งในการพูดและการกระทำ การกระทำสิ่งที่ขาดมนุษยธรรม และการกระทำที่แสวงหาผลประโยชน์อันขัดความถูกต้องชอบธรรม

ความอายทางศีลธรรมหรือละอายต่อการพูดและการกระทำ ขงจื๊อกล่าวถึงความละอายในกรณีที่คนโบราณและวิญญูชนมีความละอายที่ตนพูดแล้วกลับกระทำตามที่พูดไม่ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากรับปากผู้อื่นและทำตามที่ได้พูดไม่ได้ ผู้อื่นอาจได้รับความเดือดร้อน อันเป็นการแสดงให้เห็นข้อบกพร่องของวิญญูชนเองคือ วิญญูชนได้ทำผิดพลาดที่ส่งผลเสียต่อผู้อื่น หรือหากว่าตนได้พูดแล้วทำตามที่ได้พูดไม่ได้แสดงให้เห็นว่าตนยังบกพร่องและยังไม่มีความสามารถพอ ทั้งคนโบราณหรือวิญญูชนเกิดความละอายใจขึ้นได้ในสถานการณ์เช่นนี้

ความละอายต่อการพบเห็นการกระทำและต้องทำสิ่งที่ขาดมนุษยธรรม เนื่องจากวิญญูชนเป็นผู้มีคุณธรรมและมีพื้นฐานทางจริยธรรม นอกจากนี้ยังมีสติปัญญาวิเคราะห์แยกแยะสิ่งต่างๆ ได้ วิญญูชนจึงสามารถแยกแยะได้ว่าการกระทำหนึ่งๆ เป็นการกระทำที่มีรากฐานจากมนุษยธรรมหรือไม่ และพึงปฏิบัติหรือไม่ จากกรณีของจั่วซิวหมิงและขงจื๊ออันเป็นตัวอย่างของวิญญูชนเกิดความละอายต่อการกระทำต่างๆ อันได้แก่ คำพูดไพเราะ สีหน้าสอพลอ ท่าทีนอบน้อม ปิดบังความแค้นเคือง แสร้งทำที่เป็นมิตร การกระทำเหล่านี้เป็นการกระทำที่จั่วซิวหมิงรู้สึกละอายที่จะทำ เพราะเป็นสิ่งที่ไม่เกี่ยวข้องกับ

มนุษย์ธรรม วิทยุชนผู้เปี่ยมมนุษย์ธรรมพึงหลีกเลี่ยงที่จะกระทำและเป็นเรื่องที่ตนไม่อาจกระทำได้ และหากกระทำสิ่งเหล่านี้เท่ากับเป็นการขัดแย้งกับสำนึกทางจริยธรรมของตนเองอีกด้วย วิทยุชนพึงมีความอายทางศีลธรรมต่อการกระทำที่ขาดจริยธรรมเหล่านี้ พึงสังเกตว่าในแง่หนึ่งเป็นความละอายที่เกิดขึ้นต่อการกระทำของตนเอง รวมไปถึงการเห็นการกระทำของผู้อื่นด้วยเช่น เมื่อขงจื๊อพบเห็นการกระทำเหล่านี้ก็รู้สึกละอายได้เช่นกัน

ความละอายของวิทยุชนยังอาจเกิดขึ้นได้ในกรณีที่พบเห็นการกระทำของผู้อื่นที่แสวงหาผลประโยชน์ส่วนตน แม้ว่าขงจื๊อจะยอมรับผลประโยชน์ได้ แต่ทั้งนี้จะต้องถูกต้องชอบธรรม ในกรณีดังกล่าวขงจื๊อเห็นว่าการคิดถึงประโยชน์ส่วนตนโดยไม่สนใจบ้านเมืองเป็นสิ่งที่ไม่สมควรอย่างยิ่ง เพราะเป็นการแสดงถึงความเห็นแก่ตนและขาดคุณธรรม อันเป็นเหตุให้ยังเกิดปัญหาต่อสังคมส่วนรวม การกระทำเช่นนี้จึงเป็นสิ่งที่น่าละอาย นอกจากนี้ยังอาจเชื่อมโยงต่อไปได้อีกว่าเมื่อเห็นการกระทำที่น่าอายเช่นนี้ วิทยุชนพึงหลีกเลี่ยงการกระทำดังกล่าว

อย่างไรก็ตาม ในประเด็นเรื่องความอายในแง่อื่นซึ่งวิทยุชนอาจจะพึงอายได้คือ ความอายในแง่ที่เกี่ยวกับการระวังเรื่องมารยาทความประพฤติของวิทยุชนโดยเฉพาะการระมัดระวังในการแต่งกายของวิทยุชน แต่หากไม่ระมัดระวังจนทำให้เกิดการเปิดเผยร่างกายควรราย หรือการไม่สำรวมในการแต่งกายเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นการขาดลักษณะทางคุณธรรมในส่วนที่เกี่ยวกับจารีต ซึ่งวิทยุชนพึงอายเช่นกัน ความอายทางศีลธรรมในแง่มุมเหล่านี้เป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญต่อการแสดงตนหรือดำเนินชีวิตของวิทยุชนด้วย

ส่วนความอายในด้านที่วิทยุชนไม่ควรอายคือ ความอายในสองกรณีแรก กล่าวคือ ความอายอันเนื่องจากขาดแคลนทางวัตถุและการมีสถานะทางสังคมที่ต่ำต้อย และความอายจากการกระทำที่ขัดกับธรรมเนียมปฏิบัติทางสังคม จะเห็นได้ว่าขงจื๊อไม่เห็นด้วยกับความอายที่เกิดขึ้นในกรณีดังกล่าวหากแต่ให้ความสำคัญกับการ “ไม่อาย” เนื่องจากความอายดังกล่าวเป็นความอายในเชิงสังคมที่เกิดจากการยอมรับคุณค่าบางอย่างร่วมกัน เช่น อาจเป็นค่านิยมหรือธรรมเนียมปฏิบัติทางสังคม ซึ่งอาจเป็นจารีตหรือแนวทางที่คนในสังคมโดยทั่วไปปฏิบัติ แต่เนื่องจากขงจื๊อมักสนับต่อจารีตในลักษณะต่างไปจากคนทั่วไปในสังคมคือ จารีตทางสังคมที่สังคมยอมรับไม่จำเป็นต้องเป็นจารีตที่ถูกต้องเหมาะสมเสมอไปหากปราศจากพื้นฐานทางจริยธรรมอื่นๆ เช่น มนุษยธรรม (สุวรรณา ธาอานันท์, ผู้แปล ๒๕๕๑ : ๑๖๗) และความถูกต้อง (Hall and Ames 1984 :

10) กรณีเหล่านี้แม้จะเป็นความอายที่เกิดมาจากการคำนึงถึงจารีตทางสังคม แต่หากเป็นจารีตที่ไม่เหมาะสมขงจื้อเห็นว่าไม่จำเป็นต้องอาย ในทางกลับกันหากบุคคลมีแต่คำนึงถึงความอายในแง่ที่มากเกินไปอาจกลายเป็นอุปสรรคขัดขวางการขัดเกลาและพัฒนาตนเอง เช่น ผู้ใหญ่มีความอายจนไม่ถามผู้น้อยไม่ว่ากรณีใดๆ อาจทำให้โอกาสได้รับความรู้ลดลง

ในทัศนะของขงจื้อ วิทยุชนเป็นผู้ที่มีความอายได้ แต่ทั้งนี้วิทยุชนพึงอายในสิ่งที่ควรอายและไม่พึงอายในสิ่งที่ไม่ควรอาย ทั้งนี้วิทยุชนจะอายหรือไม่อายในสถานการณ์หรือบริบทใดๆ นั้น เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อวิทยุชนได้ผ่านการขัดเกลาทางศีลธรรมและสามารถแยกแยะได้ว่า ควรมีอารมณ์ความอายแบบใดในสถานการณ์ใดอย่างเหมาะสม

ความอายในปรัชญาของขงจื้อ

จาก**หลุนฮัว**จะเห็นได้ว่า “**อื่อ**” หรือความอายครอบคลุมความหมายกว้างขวาง คือ มีนัยครอบคลุมตั้งแต่ความอายเรื่องทั่วไปในทางสังคม ไปจนถึงความอายที่มีมิติทางศีลธรรมคือความละอาย คำถามสำคัญคือ ความอายในลักษณะดังกล่าวนี้จะทำให้เราสามารถเข้าใจทัศนะเรื่องความอายในปรัชญาของขงจื้อได้อย่างไรเมื่อพิจารณาจากคำถามทางจริยศาสตร์ในตอนต้นที่ว่า ความอายคืออะไร มีลักษณะอย่างไร และความอายมีบทบาททางจริยศาสตร์หรือไม่อย่างไร

จากการวิเคราะห์ของฟิงการเรตต์และฮอลล์กับเอมส์วึเคราะห์ความอายจากแง่มุมของความอายในลักษณะที่เป็นอารมณ์ที่มาจากปัจจัยภายนอกและเกี่ยวข้องกับการถูกมองของคนในสังคม (Fingarette 1972 : 30; Hall and Ames 1987: 174) ซึ่งโยงกับการถูกดูถูก ความอับอายขายหน้า แต่จากความเข้าใจเกี่ยวกับความอายของวิทยุชนจะเห็นได้ว่า ความอายแม้จะเกิดมาจากการปัจจัยภายนอกแต่บุคคลสามารถรู้สึกอายได้จากภายในตัวบุคคลโดยไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงปัจจัยภายนอก

ทฤษฎีเกี่ยวกับความอายของตะวันตกในช่วงต้น มองว่าความอายเกิดจากแง่มุมจากภายนอกโดยในระดับพื้นฐานที่สุดความอายเกิดจากการถูกเห็นหรือจ้องมองจากผู้อื่น ตรงข้ามกับความรู้สึกผิดที่เกิดจากภายในตัวบุคคลเอง แต่ในขณะที่ขงจื้อมองมนุษย์ในฐานะบุคคลในความสัมพันธ์ที่ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ทั้งห้า และให้ความสำคัญกับจารีต

อันเป็นสิ่งที่มนุษย์ปฏิบัติต่อกัน ดังนั้น ความอายนอกจากการถูกเห็นหรือจ้องมองของคนในสังคมจึงเป็นความอายที่พื้นฐานที่สุด จากทัศนะของขงจื้อจะเห็นได้ว่าสาเหตุของความอายเป็นผลที่มาจากคนในสังคมมีเรื่องค่านิยมหรือธรรมเนียมประเพณีทางสังคมหรือเป็นเรื่องของจารีตที่คนในสังคมยอมรับและเป็นหลักในการประเมินค่า เช่น ความอายนอกจากการสวมเสื้อผ้าเก่า กินอาหารหยาบ ผู้เขียนเห็นว่าความอายในสถานการณ์นี้เป็นความอายที่เกิดจากการมองว่าตนเองไม่สมบูรณ์แบบหรือมีความต่ำด้อยอันเนื่องจากการยึดถือและการยอมรับค่านิยมทางสังคมบางประการในการประเมินผู้คน เช่น การมีทรัพย์สินและมีวิถีชีวิตหรูหราแสดงให้เห็นว่ามีสถานะสูง เมื่อไม่มีก็รู้สึกตัวตนด้อยค่าและเกิดความอายขึ้น ฟิงกาเรตต์มองว่าความอายในปรัชญาขงจื้อมีลักษณะเช่นนี้และมองความอายในทัศนะของขงจื้อโดยสัมพันธ์กับจารีตว่าเป็นประเด็นทางศีลธรรมทั้งหมด อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนเห็นว่าเป็นไปได้ที่ความอายแบบนี้จะไม่ต้องเชื่อมโยงกับประเด็นทางจริยธรรมทั้งหมดดังที่ฟิงกาเรตต์เสนอ เพราะจะเห็นได้ว่าขงจื้อไม่ได้มีท่าทีเห็นด้วยกับความอายในแบบนี้ทุกกรณี ขงจื้อเองเห็นว่าวิญญูชนไม่จำเป็นต้องหวั่นไหวจากแง่มุมของคนภายนอกแต่ควรมั่นคงในคุณธรรม ดังจะเห็นได้จากขงจื้อขึ้นชมจ้อลู่ซึ่งสวมใส่เสื้อผ้าเก่าขาดโดยไม่อายกับสิ่งนี้

Williams (1994 : 221-222) มองว่าความอายเป็นสิ่งที่ถูกทำให้เกิดขึ้นจากภายในตัวบุคคลได้เมื่อเกี่ยวข้องกับเนื้อหาทางจริยธรรม หากโยงกับทัศนะของขงจื้อแล้ว ผู้เขียนเห็นว่าความอายในทัศนะของขงจื้อไม่ใช่ความอายที่เกิดจากมุมมองจากภายนอกเพียงด้านเดียว หากแต่สามารถเกิดขึ้นโดยมีทิศทางจากภายในตัวบุคคลเองได้ อย่างไรก็ตาม ความอายที่เกิดขึ้นจากภายในเป็นความอายที่มีพื้นฐานจากมุมมองจากภายนอกนั่นเอง กล่าวคือการยอมรับหลักในการประเมินค่าบางประการเช่น ค่านิยมของคนในสังคมไว้และอาจจินตนาการว่ามีคนจ้องมองเราอยู่ดังที่โรเอตซ์เสนอ แต่เป็นไปได้ว่าความอายที่เกิดขึ้นจากภายในนี้อาจจะเป็นความอายที่ไม่มีมิติทางจริยธรรมก็ได้ เช่น ความอายเรื่องเสื้อผ้าเก่าขาดนั้น อาจจะได้เป็นเพราะมีคนจ้องมองแต่คิดว่ามีคนจ้องมองและตัดสินประเมินค่าตนเองโดยยึดเอาค่านิยมทางสังคมไว้เป็นหลัก แต่บางกรณีอาจสัมพันธ์กับแง่มุมทางจริยธรรมได้ เช่น ความอายหากวิญญูชนแต่งกายไม่เรียบร้อย เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยการยอมรับจารีตเรื่องการแต่งกายเป็นหลักและอาจเกิดความอายได้เมื่อพบว่าตนแต่งกายไม่เรียบร้อยโดยไม่จำเป็นต้องถูกจ้องมองโดยมีบุคคลที่จ้องมองอยู่จริง

ผู้เขียนเห็นว่าความอายในทัศนะของขงจื๊อไม่จำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับประเด็นของการถูกมองหรือคิดว่ามีผู้อื่นจ้องมองเพียงด้านเดียวเท่านั้น แต่ความอายสามารถเกิดขึ้นได้ด้วยตนเองในบริบทต่างๆ โดยเฉพาะความอายในทางศีลธรรมหรือความละอาย ผู้เขียนมองว่าความละอายเป็นอารมณ์ที่วิญญูชนสามารถรู้สึกและตระหนักได้ด้วยตนเองว่าการกระทำใด สถานการณ์ใดควรละอายหรือไม่ โดยไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงว่ามีผู้มองอยู่ทั้งในความเป็นจริงหรือแม้แต่ในจินตนาการคิดว่ามีคนกำลังจ้องมอง โรเบิร์ต เสนอว่าความอายในทางศีลธรรมนี้มีทิศทางมาจากภายในของตัววิญญูชนเองซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสามารถในการกำหนดตัวเองของบุคคล ทั้งนี้แม้วิญญูชนอาจมีลักษณะของผู้กระทำการทางศีลธรรมที่มีความสามารถในการตัดสินใจประเมินค่าและเลือกที่จะกระทำ อันแสดงถึงการเป็นบุคคลที่มีความสามารถในการกำหนดตนเอง (autonomy) หรือเป็นตัวตนที่สามารถกำหนดตนเองได้ (autonomous self) แต่ผู้เขียนเห็นว่าความสามารถมีความอายโดยเฉพาะในทางศีลธรรมของวิญญูชนในทัศนะของขงจื๊อมีลักษณะที่ต่างออกไป เนื่องจากการเป็นวิญญูชนไม่ได้มาจากการมีเหตุผลที่ข้ามพ้นบริบทในชีวิต หากแต่มาจากการขัดเกลาและเรียนรู้ภายในบริบทชีวิตจริง และแนวทางทางจริยธรรมของขงจื๊อไม่ได้มาจากการเข้าถึงกฎสากลที่ปราศจากเงื่อนไขแบบค่านท์ (ทัศนะเช่นนี้ของค่านท์จะนำไปสู่การเกิดความรู้สึกผิด โปรดดู Velleman 2003 : 235-248) แต่มาจากแนวทางของจารีตอันเป็นแนวทางการปฏิบัติที่มีมนุษยธรรมและความถูกต้อง ดังนั้นวิญญูชนจึงเป็นผู้ที่ได้รับการกล่อมเกลาจากจารีตจนเป็นส่วนหนึ่ง ซึ่งผสมผสานเข้ากับบุคลิกภาพทางคุณธรรมเช่นมนุษยธรรมและความถูกต้อง รวมทั้งการมีปัญญาในเชิงปฏิบัติด้วย ทำให้วิญญูชนมีภาวะทางคุณธรรมที่สามารถเข้าใจได้ว่าควรตัดสินใจการกระทำอย่างไรและเลือกกระทำอย่างไรให้เหมาะสมกับสถานการณ์ต่างๆ ดังนั้นหากจะเข้าใจว่าวิญญูชนสามารถที่จะกำหนดตัวเองและทำการตัดสินใจเลือกได้นั้นควรเข้าใจว่าความสามารถดังกล่าวเป็นผลมาจากการมีภาวะทางคุณธรรมซึ่งผ่านการกล่อมเกลาจนเป็นสำนึกทางจริยธรรมที่ก่อให้เกิดความอายทางศีลธรรม และจากการขัดเกลาทางศีลธรรมย่อมหมายถึงว่าวิญญูชนจะต้องอิงอาศัยกับผู้อื่นในชีวิตจริงเสมอ ความละอายจึงเป็นอารมณ์ทางศีลธรรมที่พัฒนามาจากความอายเชิงสังคมเป็นพื้นฐาน

เมื่อความอายสามารถเกิดขึ้นได้ทั้งทิศทางจากภายนอกและภายในตัวบุคคล สิ่งที่ต้องพิจารณาต่อไปคือ ตัวอารมณ์ความอายและวัตถุเป้าหมายของความอาย (objects

of emotion) ทั้งในระดับทั่วไปและความละอายนั้นเป็นสิ่งเดียวกันหรือไม่ ผู้เขียนเห็นว่าด้านตัวอารมณ์นั้น เนื่องจากความอยที่ขงจื๊อกล่าวถึงมีความแตกต่างคือ มีทั้งความอยที่มาจากค่านิยมหรือธรรมเนียมปฏิบัติในทางสังคม และความอยทางศีลธรรมหรือความละอายเป็นอารมณ์ทางศีลธรรม นอกจากนี้ที่มาของการเกิดความอยมีความแตกต่างกันคือมาจากทั้งจากภายนอกและภายใน ทั้งนี้ความละอามีใช่อารมณ์อีกอารมณ์หนึ่งที่แยกขาดไปจากความอยโดยชัดเจน หากความแตกต่างกันอยู่ที่ความละอามีสัมพันธ์กับมิติทางจริยธรรมมากกว่า กล่าวคือความละอายเป็นอารมณ์ทางศีลธรรมที่ผ่านการขัดเกลาทางศีลธรรมโดยสัมพันธ์หรือมีพื้นฐานจากจารีต มนุษยธรรมและความถูกต้องก่อให้เกิดความมีสำนึกทางจริยธรรมและนำไปสู่การเกิดความละอาย ในขณะที่ความอยโดยทั่วไปเป็นอารมณ์ที่ถูกสร้างขึ้นในทางสังคมแต่อาจไม่ได้มีรากฐานจากการขัดเกลาทางศีลธรรม ผู้เขียนจึงเห็นว่าอารมณ์ของความอยในแบบทั่วไปทางสังคมกับความละอายเป็นอารมณ์ที่มีความแตกต่างกันในแง่ที่ว่า ความละอายที่ถูกขัดเกลาทางศีลธรรมเป็นอารมณ์ที่ละเอียดอ่อนและมีความรู้สึกไวทางศีลธรรม

นอกจากนี้ในส่วนของวัตถุประสงค์เป้าหมายของความละอายังเป็นอารมณ์ที่มุ่งไปสู่เป้าหมายทางศีลธรรมเป็นหลัก การกระทำที่ก่อให้เกิดความละอายเป็นการกระทำที่ถูกตัดสินว่าขัดแย้งหรือขาดจริยธรรม เช่น การกระทำที่ขาดมนุษยธรรม ขาดความถูกต้องชอบธรรม ส่วนวัตถุประสงค์เป้าหมายของความอยโดยทั่วไปครอบคลุมแง่มุมทางสังคม เช่น ค่านิยมทางสังคม ธรรมเนียมปฏิบัติ อนึ่ง ความอยในทางสังคมแบบที่ขงจื๊อมองดังกล่าวถือเป็นความอยจากการมองว่าตนเองไม่สมบูรณ์แบบจากเป้าหมายหรืออุดมคติบางประการในแบบที่นุสบาร์เสนอได้ (โปรดดู Nussbaum 2004 : 206-207) แต่ทั้งนี้ปัญหาคือขงจื๊อให้ความหมายของการมีชีวิตที่ดีในอีกรูปแบบหนึ่งซึ่งแตกต่างไปจากสังคมคือขงจื๊อมองว่าชีวิตที่ดีคือชีวิตที่ถึงอกงามทางคุณธรรมและมีความกลมกลืน ในขณะที่สังคมอาจมองชีวิตที่ดีในแบบอื่นเช่น ความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ ความอยที่มาจากปัจจัยภายนอกอาจจะไม่ได้สอดคล้องกับการมีชีวิตที่ดีแบบขงจื๊อ ขงจื๊อจึงเห็นว่าเราไม่จำเป็นต้องอยในกรณีเหล่านี้ ทั้งนี้ประเด็นของการเปิดเผยร่างกายในเรื่องที่เกี่ยวกับการแต่งกายและมารยาทของวิญญูชนอาจโยงกับแง่มุมทางจริยธรรมได้ในฐานะที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะทางคุณธรรมของวิญญูชน

ดังนั้นตัวอารมณ์ของความอยและวัตถุประสงค์เป้าหมายของความอยโดยทั่วไปกับ

ความละอายจึงมีลักษณะแตกต่างกัน แต่ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่าความอายและความละอายจะเป็นอารมณ์ที่แยกขาดจากกันโดยสิ้นเชิง

บทบาทของความอายในปรัชญาขงจื๊อ

ความอายและความละอายมีบทบาทและมีความสำคัญในปรัชญาขงจื๊อหลายประการดังนี้

ระดับตัวบุคคล

๑. ความอายและความละอายเป็นอารมณ์สำคัญที่ช่วยในการพัฒนาและขัดเกลาทางศีลธรรมของบุคคลให้ดียิ่งขึ้น กล่าวคือ การมีความอายไม่ว่าจะเป็นในเชิงสังคมก็ดี หรือในเชิงทางศีลธรรมก็ดีเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าบุคคลยังมีข้อผิดพลาดหรือข้อบกพร่องในตนเอง ซึ่งต้องการการแก้ไขและขัดเกลาต่อไป บุคคลที่มีความอายในเสื้อผ้าเก่า อาหารหยาบ แม้จะเป็นสิ่งที่ขงจื๊อไม่เห็นด้วย แต่ในอีกด้านหนึ่งแสดงให้เห็นว่าจริยธรรมของบุคคลผู้นั้นยังไม่มั่นคงเพียงพอและต้องการได้รับการขัดเกลา ในกรณีที่วิญญูชนละอายเมื่อคำพูดมากกว่ากระทำการเป็นการแสดงให้เห็นว่าวิญญูชนยังมีข้อบกพร่องสามารถทำผิดพลาดได้เช่นกัน และเมื่อผิดพลาดแล้ววิญญูชนพึงแก้ไขปรับปรุงตน

๒. ความอายและความละอายเป็นสิ่งบ่งชี้ให้เห็นว่าบุคคลได้รับการขัดเกลาและมีสภาวะทางคุณธรรมในระดับหนึ่ง ในกรณีของความอายที่แสดงให้เห็นถึงการได้รับการขัดเกลาอาจอนุมานได้จากกรณีของการแต่งกายของวิญญูชน หากวิญญูชนเกิดความอายเมื่อแต่งกายไม่เรียบร้อยหรือไม่สำรวมเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าวิญญูชนได้ผ่านการขัดเกลาทางศีลธรรมโดยเฉพาะในด้านจรรยาบรรณและความประพฤติจึงสามารถอายได้ ส่วนความละอายนั้นจะเห็นได้ว่าขงจื๊อกล่าวถึงบุคคลที่มีความละอายได้แก่คนโบราณ วิญญูชน และขุนนางบัณฑิต บุคคลเหล่านี้คือบุคคลที่ได้ผ่านการขัดเกลามาเป็นอย่างดีและมีคุณธรรมในตนเองในระดับหนึ่ง มีความสามารถที่จะแยกแยะถูกผิดและตัดสินคุณค่าของการกระทำต่างๆ ได้ หากบุคคลผู้นั้นมีความละอายทางศีลธรรมย่อมแสดงให้เห็นว่ามีพื้นฐานมั่นคงในคุณธรรมของตนเองและได้รับการขัดเกลาทางศีลธรรมเป็นอย่างดี

๓. ความละอายเป็นอารมณ์ที่ใช้ประเมินคุณค่าของการกระทำ ความละอายเป็นอารมณ์ทางศีลธรรมที่มีพื้นฐานของมนุษยธรรมและความถูกต้อง กล่าวคือ การกระทำที่

ควรละอายเป็นการกระทำที่ผิดทางศีลธรรม เช่น เป็นการกระทำที่ไร้มนุษยธรรม หรือเป็นการกระทำที่ขัดกับความถูกต้องชอบธรรม เป็นต้น ความละอายที่เป็นการตัดสินประเมินค่าการกระทำสามารถเกิดได้ในสองรูปแบบคือ

๓.๑ ความละอายซึ่งเกิดขึ้นภายหลังจากการกระทำได้เกิดขึ้น โดยเป็นการตระหนักและประเมินค่าการกระทำนั้นว่าเป็นการกระทำที่มีข้อบกพร่องคือผิดไปจากหลักทางศีลธรรมและมีความผิดพลาด เช่น วิทยุชนเกิดความละอายเมื่อคำพูดเกินการกระทำ ความละอายของวิทยุชนในกรณีนี้เกิดขึ้นเมื่อทั้งคำพูดและการกระทำได้เกิดขึ้นแล้ว เราสามารถเข้าใจได้ว่าการพูดมากเกินไปตนเองจะสามารถกระทำเป็นการแสดงถึงความไม่อ่อนน้อมถ่อมตนที่เป็นคุณธรรมอย่างหนึ่ง อีกทั้งยังส่งผลเสียต่อผู้อื่นได้ เช่น หากรับปากแล้วไม่สามารถทำได้ตามที่พูดก็เป็นการไม่รักษาสัจจะ ความละอายจึงเกิดขึ้นเมื่อการกระทำเหล่านี้เกิดขึ้นแล้วและเป็นการตัดสินประเมินค่าของผู้ที่เป็นวิทยุชนเอง ในแง่นี้ความละอายเป็นความรับผิดชอบทางศีลธรรมเมื่อได้กระทำผิด เช่น เมื่อการกระทำของตนผิดพลาดและส่งผลต่อผู้อื่น ความละอายที่เกิดขึ้นเป็นการแสดงความรับผิดชอบต่อในการกระทำของตนในทางหนึ่งที่ตนไร้ความสามารถและมีข้อบกพร่อง ผู้เขียนเห็นว่าความละอายนอกจากแสดงความรับผิดชอบต่อในการกระทำต่อบุคคลอื่นแล้ว ยังแสดงความเป็นห่วงผู้อื่นของวิทยุชนอยู่ในที่ เช่น ในการพูดแต่ทำตามที่พูดไม่ได้ซึ่งอาจก่อให้เกิดผลเสียต่อบุคคลอื่นที่เราได้ให้คำมั่นไว้

๓.๒ ความละอายที่อาจเกิดขึ้นก่อนการกระทำอันเป็นผลจากการพิจารณาตัดสินประเมินค่าการกระทำบางอย่างก่อนกระทำ เช่น ความละอายของจั่วชีวิตหึงและขงจื้อที่มีต่อคำพูดที่ไพเราะ สิ้นน้ำสอพล่อ ที่ท่านอบน้อม เพราะการกระทำเหล่านี้เป็นการกระทำที่ไร้มนุษยธรรม ทั้งจั่วชีวิตหึงและขงจื้อรู้สึกละอายต่อการกระทำเหล่านี้แม้ว่าตนเองจะยังไม่ได้กระทำและไม่ปรารถนาที่จะกระทำ น่าสังเกตว่าทั้งจั่วชีวิตหึงและขงจื้ออาจจะเห็นการกระทำเหล่านี้จากผู้อื่นและเกิดความละอายต่อการกระทำเหล่านี้อยู่ในตนเองโดยที่ตนเองอาจจะไม่ได้เป็นผู้กระทำสิ่งเหล่านี้ ความละอายในที่นี้จึงเป็นความรอบคอบทางศีลธรรมซึ่งช่วยป้องกันไม่ให้เกิดการกระทำผิดและควบคุมการกระทำของตน กล่าวคือวิทยุชนสามารถประเมินและตัดสินคุณค่าการกระทำและสิ่งต่างๆ และสามารถเลือกที่จะกระทำได้ เพราะการมีความละอายที่อาจเกิดขึ้นในการประเมินคุณค่าการกระทำแม้ว่าตนเองไม่ได้ลงมือปฏิบัติ หากการกระทำบางอย่างเมื่อตัดสินว่าน่าละอาย

และไม่เหมาะสมที่จะกระทำ วิญญูชนย่อมหลีกเลี่ยงไม่กระทำสิ่งนั้น ความละอายจึงช่วยให้วิญญูชนมีความระมัดระวัง มีความรอบคอบในการกระทำเพื่อให้การกระทำของตนถูกต้องเหมาะสมและมีความผิดพลาดน้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้ หากขาดความละอายบุคคลอาจกระทำสิ่งต่างๆ ผิดพลาดได้โดยง่ายและไม่อาจประสบผลสำเร็จในการพัฒนาดตน

ระดับชุมชน

๑. ความอายและความละอายเป็นอารมณ์ร่วมที่คนในชุมชนหรือสังคมสามารถรู้สึกร่วมกันได้ เนื่องจากคนในสังคมมีระเบียบแบบแผนหรือคุณค่าบางอย่างร่วมกัน เช่น จากค่านิยมของคนในสังคมหรือกฎเกณฑ์บางอย่างที่คนในสังคมมีร่วมกัน คนในสังคมจึงมีความอายร่วมกันได้ เช่น อายเมื่อมีสถานะต่ำต้อย หรืออายเมื่อปฏิบัติขัดกับธรรมเนียม ทั้งผู้ที่ถูกมองและผู้ที่มองสามารถมีอารมณ์อายเกิดขึ้นได้ หรืออายแทนกันได้ ส่วนกรณีที่ชั่วชีวิตมีอายต่อการกระทำที่ขาดมนุษยธรรม จะเห็นได้ว่าคนในสังคมสามารถที่จะมีความรู้สึกดังกล่าวร่วมกันได้ กล่าวคือชั่วชีวิตหนึ่งไม่ใช่เพียงผู้เดียวที่ละอายเพราะขงจื้อสามารถมีอารมณ์ดังกล่าวได้เช่นกัน

๒. ความอายและความละอายเป็นอารมณ์ที่สามารถควบคุมการกระทำของคนในสังคมได้ กล่าวคือ ความอายจะเป็นสิ่งที่ควบคุมการกระทำของบุคคลให้อยู่ในกรอบของสังคมไม่ให้ทำผิด แต่ทั้งนี้ความอายในบางกรณีแม้จะควบคุมการกระทำของคนในสังคมได้แต่ก็อาจเกิดผลเสียได้ เช่น หากคนในสังคมมีแต่อายที่จะแสวงหาความรู้ ย่อมทำให้ไม่อาจพัฒนาตนเอง ส่วนความละอายเป็นสิ่งที่กำกับการกระทำให้มีสำนึกทางศีลธรรมภายในตัวบุคคลซึ่งจะช่วยให้คนในสังคมสามารถกระทำตนให้สอดคล้องกับสำนึกดังกล่าวโดยไม่ต้องอาศัยสิ่งอื่นมาควบคุมจากภายนอก เช่น จากการลงโทษด้วยกฎหมาย หรือการลงโทษจากการจ้องมองของคนในชุมชนให้เกิดความอับอาย แต่การมีสำนึกแห่งความละอายจะเป็นสิ่งที่กำกับการกระทำจากภายในว่าสิ่งใดควรทำ สิ่งใดไม่ควรทำที่จะช่วยให้ไม่กล้าทำผิดและเมื่อใดที่ทำผิดย่อมเกิดความละอายในการกระทำของตนซึ่งจะช่วยให้บุคคลตระหนักถึงข้อบกพร่องและแก้ไขตนเอง

๓. ความอายและความละอายช่วยตรวจสอบการกระทำซึ่งกันและกันของบุคคล รวมทั้งนำไปสู่การแก้ไขขัดเกลาทางศีลธรรม เนื่องจากความอายและความละอายเป็นสิ่งที่คนในสังคมรู้สึกร่วมกันได้ เมื่อมีผู้อื่นในสังคมเกิดอารมณ์ดังกล่าวร่วมกันจะช่วย

สองสะท้อนการกระทำอันเป็นการตรวจสอบซึ่งกันและกันเพื่อช่วยแก้ไขข้อผิดพลาดให้ดีขึ้น เราจะเห็นได้ว่า จากหลุนฮิว เล่มที่ ๘ บทที่ ๑๓ และเล่มที่ ๑๔ บทที่ ๑ ความอายและความละอายที่เกิดขึ้นเป็นสิ่งที่มาจากคนในชุมชนที่อยู่รอบข้างเป็นผู้มอง ไม่ใช่จากตัวบุคคลผู้นั่นเอง การตรวจสอบการกระทำของบุคคลในชุมชนจากความอายและความละอายจะผลักดันไปสู่การแก้ไขและขจัดเกลือบุคคลที่หยาบกระด้างให้ละเอียดย่ออ่อนขึ้นจากการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน ผู้เขียนเห็นว่าความละอายเป็นพลังของความห่วงใยในความเป็นมนุษย์และการเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนมนุษย์เพื่อปรับปรุงแก้ไขไปสู่ทางที่ถูกต้องมากกว่าจะเป็นการลงโทษผู้กระทำความผิดเท่านั้น การที่ขงจื๊อดำเนินบุคคลหนึ่งๆ ว่าน่าละอาย ไม่ใช่ว่าขงจื๊อต้องการลงโทษให้บุคคลผู้นั้นได้อับอาย แต่ต้องการให้ขจัดเกลือบเขาให้พัฒนาตนเองไปในทางที่เหมาะสม

ระดับบ้านเมือง ในระดับนี้ ความละอายมีบทบาททั้งความละอายของขุนนางและของประชาชน ในส่วนของขุนนาง ขงจื๊อกล่าวว่า

๑๓ : ๒๐ : ๑ จี๋กั๋งถามว่า “มีคุณสมบัติข้อใดบ้างจึงจะเรียกว่าได้ว่าเป็นขุนนางบัณฑิต” อาจารย์กั๋งกล่าวว่า “ในการประพฤติกรรมมีความละอาย เมื่อไปเป็นทูตในดินแดนต่างๆ ก็ไม่ทำให้ผู้ปกครองขายหน้า เช่นนี้อาจได้ชื่อว่าเป็นขุนนางบัณฑิต”

๑๓ : ๒๐ : ๒ จี๋กั๋งถามต่อไปว่า “คนเช่นใดอยู่ชั้นรองลงไป” อาจารย์กั๋งกล่าวว่า “คนที่ทำให้ผู้คนในวงศ์ตระกูลชมว่ามีความกตัญญูเพื่อนบ้าน และผู้คนในบ้านเมืองชมว่ามีความรักอันพี่น้อง”

๑๓ : ๒๐ : ๓ จี๋กั๋งถามอีกว่า “คนเช่นใดอยู่ชั้นรองลงไปอีก” อาจารย์กั๋งกล่าวว่า “คนที่พูดเชื่อถือได้ ทำแล้วเห็นผล อาจเป็นคนดั่งดินเหมือนเสียเหงื่อ แต่ก็อาจเรียกได้ว่าเป็นคนชั้นรองลงไป”

๑๓ : ๒๐ : ๔ จี๋กั๋งถามต่อไปว่า “คนในปัจจุบันที่รับราชการอยู่เป็นอย่างไร” อาจารย์กั๋งกล่าวว่า “อ้อ พวกสติปัญญาจำกัด พวกนี้มีค่าพอจะมานับด้วยหรือ”

หลุนฮิว เล่มที่ ๑๓ บทที่ ๒๐

(สุวรรณา สถาอานันท์, ผู้แปล ๒๕๕๑ : ๒๕๔-๒๕๕)

จาก**หลุนอิว**บทนี้ แสดงให้เห็นว่าความละอายเป็นคุณสมบัติสำคัญอย่างยิ่งของขุนนางบัณฑิต แม้ว่าคุณธรรมอย่างอื่นเช่น ความกตัญญู ความรักพี่น้องจะเป็นคุณสมบัติสำคัญ แต่น่าสังเกตว่าขงจื๊อให้ความสำคัญเป็นคุณสมบัติประการแรกของผู้ที่จะเป็นขุนนางบัณฑิต ผู้เขียนเห็นว่าเป็นเพราะความละอายเป็นอารมณ์ทางศีลธรรมที่ครอบคลุมการกระทำที่เหมาะสมต่อบุคคลอื่นๆ ในความสัมพันธ์ต่างๆ ไม่ใช่เพียงความสัมพันธ์บางชุด เช่น บิดามารดา-บุตร พี่-น้อง เมื่อความละอายเป็นความรับผิดชอบทางศีลธรรมของบุคคล การเป็นขุนนางที่มีความละอายย่อมเป็นขุนนางที่มีความรับผิดชอบทั้งต่อหน้าที่และความประพฤติ อีกทั้งยังสามารถกระทำสิ่งต่างๆ ได้อย่างเหมาะสมและมีความรอบคอบ หากขุนนางมีความละอายย่อมสามารถเป็นขุนนางที่ดี สามารถทำงานได้อย่างมีความรับผิดชอบ และจะนำไปสู่การไม่ทำให้ผู้ปกครองต้องขายหน้าในกิจของบ้านเมือง

นอกจากนี้ ความละอายมีบทบาทสำคัญในการปกครองโดยสัมพันธ์กับการควบคุมประชาชนให้อยู่ในกรอบด้วยจารีตให้ประชาชนเกิดความละอาย **หลุนอิว** เล่มที่ ๒ บทที่ ๓ แสดงทัศนคติของขงจื๊อเรื่องการปกครองระหว่างการใช้บทลงโทษกับหีหรือจารีต การใช้บทลงโทษจะทำให้ประชาชนอยู่ในระเบียบและไม่กล้าทำผิด เพราะใช้ความกลัวของประชาชนเป็นเครื่องควบคุมคน แต่การควบคุมดังกล่าวเป็นการควบคุมการกระทำของบุคคลจากภายนอกเท่านั้นเพราะประชาชนไม่ได้มีสำนึกทางจริยธรรมจากภายใน ซึ่งไม่อาจนำไปสู่การเกิดรัฐที่ดี ส่วนการใช้หีในการปกครองเป็นการควบคุมการกระทำซึ่งสามารถช่วยสร้างจิตสำนึกแห่งความละอายจากภายในอันมีรากฐานจากการมีคุณธรรมให้เกิดขึ้นได้ ความละอายเป็นสิ่งที่ช่วยควบคุมการกระทำของประชาชนให้อยู่ในกรอบทางจริยธรรมและช่วยสร้างสังคมที่เป็นระเบียบ เพราะประชาชนจะมีจิตสำนึกในการกระทำ สามารถยับยั้งการกระทำที่ไม่ถูกต้องเหมาะสมด้วยตนเอง อีกทั้งความละอายยังมีความรอบคอบทางศีลธรรมที่ช่วยให้ประชาชนกระทำสิ่งต่างๆ ไปในทิศทางที่ถูกต้อง การปกครองด้วยจารีตและการมีความละอายของประชาชนจะช่วยสร้างระเบียบให้กับรัฐและสร้างรัฐที่ดีที่มีความกลมกลืนได้ เพราะประชาชนในรัฐมีคุณธรรมเป็นพื้นฐานและมีความละอายเป็นการควบคุมการกระทำให้อยู่ในกรอบที่เหมาะสม ความละอายจึงเป็นอารมณ์ที่สำคัญและจำเป็นต่อการเกิดรัฐที่ดี

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

ศากุน ภักดีคำ. “บทบาทของอารมณ์ในจริยศาสตร์ของขงจื้อ.” วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

สุวรรณ สถาอานันท์. กระแสธารปรัชญาจีน : ข้อโต้แย้งเรื่องธรรมชาติ อำนาจ และจารีต. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

สุวรรณ สถาอานันท์, ผู้แปล. หลุนอี่ว : ขงจื้อสนทนา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

ภาษาอังกฤษ

Ames, Roger T. and Henry Jr. Rosemont. *The Analects of Confucius : A Philosophical Translation*. New York : Ballantine Books, 1998.

Calhoun, Cheshire. “An Apology for Moral Shame.” *The Journal of Political Philosophy* 12 (2006) : 127–146.

Deigh, John. “Shame and Self-Esteem.” *Ethics* 93 (January 1983) : 225–245.

Fingarette, Herbert. *Confucius : The Secular as Sacred*. New York : Harper Torchbooks, 1972.

Geany, Jane. “Guarding Moral Boundaries : Shame in Early Confucianism.” *Philosophy East and West* 54 (April, 2004) : 113–142.

Hall, David L. and Roger T. Ames. *Thinking Through Confucius*. Albany : State University of New York Press, 1987.

_____. “Getting It Right : On Saving Confucius from the Confucians.” *Philosophy East and West* 34 (January 1984) : 3–23.

Hursthouse, Rosaline. *On Virtue Ethics*. Oxford : Oxford University Press, 2001.

- Ivanhoe, Phillip J. **Confucian Moral Self-Cultivation**. Indianapolis : Hackett Publishing Company, 2000.
- Kant, Immanuel. "Groundwork of the Metaphysics of Morals." In **Practical Philosophy**, 37-108. Mary J. Gregor, translator and editor. Cambridge : Cambridge University Press, 1996.
- Kupperman, Joel J. "Tradition and Community : Formation of the Self." In **Confucian Ethics : A comparative Study of Self, Autonomy and Community**, 103-123. Kwong-loi Shun and David B. Wong, editors. Cambridge : Cambridge University Press, 2004.
- Lai, Karyn. "Li in the Analects : Training in Moral Competence and the Question of Flexibility." **Philosophy East and West** 56 (January 2006) : 69-83.
- Lee, San-lm. "The Unity of Virtues in Aristotle and Confucius." **Journal of Chinese Philosophy** 26 (June 1999) : 203-233.
- Legge, James. **The Confucian Analects**. Hong Kong : Wei Tung Bookstore, 1966.
- Lewis, H.D.. "Guilt." **The Encyclopedia of Philosophy** 3 (1967) : 395-397.
- Nussbaum, Martha C.. **Hiding from Humanity**. New Jersey : Princeton University Press, 2004.
- Ralws, John. **Theory of Justice**. Cambridge, Massachusetts : The Belknap Press of Harvard University Press, 2003.
- Roetz, Heiner. **Confucian Ethics of the Axial Age**. Albany : State University of New York Press, 1993.
- Santangelo, Paolo. **Sentimental Education in Chinese History : An Interdisciplinary Textual Research on Ming and Qing Sources**. Leiden, Boston : Brill, 2003.
- Van Norden, Bryan W.. "Virtue Ethics and Confucianism." In **Comparative Approaches to Chinese Philosophy**, 99-121. Bo Mou, editor. London : Ashgate Publishing, 2003.

- Van Norden, Bryan W.. **Virtue Ethics and Consequentialism in Early Chinese Philosophy**. Cambridge : Cambridge University Press, 2007.
- Velleman, J. David. "Don't Worry, Feel Guilty." In **Philosophy and the Emotions**, 235–248. Anthony Hatzimoysis, editor. Cambridge : Cambridge University Press, 2003.
- Velleman, J. David. "The Genesis of Shame." **Philosophy and Public Affair**. 30 (winter 2001) : 27–52.
- Williams, Bernard. **Shame and Necessity**. Berkeley, Los Angeles : University of California Press, 1994.